

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra politologie

Analýza konfliktních linií v estonském stranickém systému

Bakalářská práce

Autor: Tereza Kozáková
Studijní program: B6701 Politologie
Studijní obor: Politologie
Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. Pavla Dočekalová, Ph.D.

Hradec Králové, 2016

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: Tereza Kozáková

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název závěrečné práce: **Analýza konfliktních linií v estonském stranickém systému**

Název závěrečné práce v AJ: Analysis of Cleavages in the Estonian Party System

Cíl, metody, literatura, předpoklady

Tato bakalářská práce se bude zabývat konfliktními liniemi, které přispěly k formování současného stranického systému Estonska. Cílem práce je identifikovat a analyzovat hlavní konfliktní témata, která ovlivňovala či ovlivňují politickou diskuzi a utváří tak stranický systém země, která prošla značně rozdílným politickým vývojem oproti zemím západní Evropy. Práce by měla podat ucelenou analýzu dlouhodobých konfliktních linií v rámci estonského stranického systému a popsat vazby mezi elektorátem a stranami, které na základě těchto konfliktních linií vznikají. Časově se práce pohybuje v rozmezí od 20. let 20. století, kdy dochází ke vzniku samostatné Estonské republiky, až po počátek 21. století, s důrazem na období po roce 1986 (tento rok odstartoval rozsáhlou transformaci estonské společnosti a změnu stranického systému). Práce bude využívat diachronní komparativní metodu, která nám pomůže analyzovat vývoj jednotlivých hlavních konfliktních linií ve výše uvedeném časovém období a popsat jejich vliv na estonský stranický systém. Stěžejním teoretickým východiskem pro tuto práci je teorie konfliktních linií S. Rokkana a S. M. Lipseta, poprvé uveřejněná v 60. letech 20. století. Tato teorie byla původně zaměřena pouze na vývoj stranických systémů západoevropských zemí,

z tohoto důvodu bude bakalářská práce pracovat s jejími modifikacemi a jejich aplikovatelností na východoevropské postkomunistické země.

Literatura:

Arter, David. 1996. *Parties and Democracy in the Post-Soviet Republics. The Case of Estonia*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company Ltd.

Dančák, Břetislav, Pospíšil, Ivo a Rakovský, Adam. 1999. *Pobaltí v transformaci. Politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska*. Brno: MPÚ MU.

Hloušek, Vít. 2000a. „Konfliktní linie v postkomunistických systémech politických stran.“ *Politologický časopis* 7, č. 4, s. 373–395.

Hloušek, Vít. 2000b. „Stranický systém Estonska.“ *Středoevropské politické studie* 2, č. 2. Dostupné na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=125> (18. 03. 2015).

Hloušek, Vít. 2002a. „Koncept konfliktních linií v západní politické vědě a jeho proměny.“ *Politologický časopis* 9, č. 4, s. 398–414.

Hloušek, Vít. 2002b. „Koncept konfliktních linií ve střední a jihovýchodní Evropě – tři roviny analýzy.“ *Středoevropské politické studie* 4, č. 2–3, Dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=34> (18. 03. 2015)

Hloušek, Vít. 2002c. „Stranické systémy pobaltských států v první fázi demokratické politiky.“ *Středoevropské politické studie* 4, č. 1, Dostupné na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=54> (18. 03. 2015).

Klíma, Michal. 1998. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. České Budějovice: Radix.

Lawson, Kay, Römmele, Andrea a Karasimeonov, Georgi, eds. 1999. *Cleavages, Parties, and Voters: Studies from Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland, and Romania*. Westport: Praeger Publishers.

Lipset, Seymour M. a Rokkan, Stein. 1967. *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives*. New York: The Free Press.

Pospíšil, Ivo. 1998. „Ruská menšina v Pobaltí: etnické čistky či náprava minulých nespravedlností?“ *Politologický časopis* 5, č. 2, s. 204–209.

Pospíšil ml., Ivo. 2001. „Utváření stranicko-politického systému v Estonsku: Příklad napětí mezi institucionálním a dynamickým rámcem tranzice.“ *Středoevropské politické studie* 3, č. 2. Dostupné na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=85> (18. 03. 2015).

Raun, Toivo U. 2001. *Estonia and the Estonians*. 2. rozš. a dopl. vyd. Stanford: Hoover Institution Press.

Saarts, Tõnis. 2011. „Comparative Party System Analysis in Central and Eastern Europe: the Case of the Baltic States.“ *Studies of Transition States and Societies* 3, č. 3, s. 83–104.

Sartori, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. CDK, Brno.

Strmiska, Maxmilián, Hloušek, Vít et al. 2005. *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál.

Švec, Luboš. 1996. *Dějiny Pobaltských zemí*. Praha: Lidové noviny.

Taagepera, Rein. 1993. *Estonia. A Return to Independence*. Boulder – San Francisco – Oxford: Westview Press.

Garantující pracoviště: Katedra politologie, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Pavla Dočekalová, Ph.D.

Konzultant:

Oponent:

Datum zadání závěrečné práce: 17. 09. 2015

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 11. 04. 2016

Anotace

Kozáková, Tereza. 2016. *Analýza konfliktních linií v estonském stranickém systému*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra politologie, Bakalářská práce.

Cílem předkládané bakalářské práce je identifikovat a analyzovat hlavní konfliktní linie, které se podílely na spoluutváření estonského stranického systému, v rozmezí od 20. let 20. století, kdy dochází ke vzniku samostatné Estonské republiky, až po počátek 21. století, s důrazem na období po roce 1986. V první kapitole se práce soustředí na teoretické vymezení teorie konfliktních linií, jejímž základem bude Rokkanův a Lipsetův klasický koncept konfliktních linií a jeho následné modifikace pro analýzu stranických systémů postkomunistických zemí. Druhá kapitola práce je věnována identifikaci a rozboru hlavních konfliktních témat v estonském meziválečném stranickém systému. Obsah třetí kapitoly se zaměří na proměnu estonského stranického systému a analýzu konfliktních linií v období transformace režimu. Poslední kapitola je věnována rozboru současného stranického systému Estonska a konfliktních linií, které se podílely na formování jeho současné podoby.

Klíčová slova: konfliktní linie, politické strany, stranický systém, Estonsko

Annotation

Kozáková, Tereza. 2016. *Analysis of Cleavages in the Estonian Party System*. Hradec Králové: University of Hradec Králové, Philosophical Faculty, Department of Political Science, Bachelor thesis.

The aim of this bachelor thesis is to identify and analyse the main cleavages that were helping to shape the Estonian party system from 20s of the 20th century to beginning of the 21st century. The first chapter of the thesis focuses on theoretical definition of the cleavages theory. This theory is based on Rokkan's and Lipset's classical concept of cleavages and its subsequent modifications for post-communist countries. The second chapter is dedicated to the identification and analysis of major cleavages in the interwar Estonian party system. The third chapter focuses on the major transformation of Estonian party system and analysis of cleavages in transition mode. The last chapter is dedicated to analysis the current party system in Estonia and cleavages that are involved in shaping its present form.

Key words: cleavages, political parties, party system, Estonia

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Pavle Dočekalové, Ph.D. za cenné rady, vstřícnost a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

Obsah

Seznam použitých zkratk	11
Úvod	12
1. Teorie konfliktních linií	18
1.1. Rokkanův a Lipsetův koncept konfliktních linií	20
1.1.1. Centrum vs. periferie	21
1.1.2. Církev vs. stát	22
1.1.3. Město vs. venkov	22
1.1.4. Vlastníci vs. pracující	22
1.2. Modifikace Rokkanovy a Lipsetovy teorie konfliktních linií pro země střední a východní Evropy	23
1.2.1. Diskuze o konceptu konfliktních linií a jeho aplikaci v postkomunistických zemích	24
1.2.2. Konfliktní linie transformace	25
2. Konfliktní linie v estonském meziválečném stranickém systému	29
2.1. Charakteristika stranického systému v meziválečném období	30
2.2. Identifikace hlavních konfliktních témat	31
2.2.1. Centrum vs. periferie	32
2.2.2. Město vs. venkov	33
2.2.3. Vlastníci vs. pracující	34
2.2.4. Církev vs. stát	35
2.2.5. Vliv konfliktních linií	36
3. Konfliktní linie v estonském stranickém systému v období let 1986–2002 ...	38
3.1. Charakteristika stranického systému v období transformace	38

3.2. Identifikace hlavních konfliktních témat.....	40
3.2.1. Demokratizace	40
3.2.2. Marketizace.....	41
3.2.3. Budování národa	42
3.2.4. Vliv konfliktních linií.....	43
4.Konfliktní linie v estonském stranickém systému v období let 2003–2015 ..	46
4.1. Charakteristika současného stranického systému	46
4.2. Identifikace hlavních konfliktních témat.....	47
4.2.1. Marketizace.....	48
4.2.2. Budování národa	49
4.2.3. Vliv konfliktních linií.....	50
Závěr	53
Prameny a literatura.....	56
Prameny	56
Internetové zdroje	56
Literatura.....	57

Seznam použitých zkratk

- VEE** – *Vene Erakond Eestis*; Ruská strana Estonska
- SEE** – *Saksa Erakond Eestimaal*; Německo-švédská strana
- EML** – *Eesti Maarahva Liit*; Estonský svaz zemědělců
- EKP** – *Eestimaa Kommunistlik Partei*; Komunistická strana
- ESTP** – *Eesti Sotsiaaldemokraatlik Töölise Partei*;
Sociálnědemokratická dělnická strana
- ET** – *Eesti Tööerakond*; Strana práce
- R** – *Rahvaerakond*; Lidová strana
- KD** – *Kristlik Rahvaerakond*; Křesťanská lidová strana
- ER** – *Eestimaa Rahvarinne*; Estonská lidová fronta
- M** – *Mõõdukad*; Umírnění
- ER** – *Eesti Reformierakond*; Reformní strana
- EME** – *Eesti Maarahva Erakond*; Estonská venkovská lidová strana
- EÜRP** – *Eestimaa Ühendatud Rahvapartei*; Estonská sjednocená lidová strana
- I** – *Isamaaliit*; Vlastenecká unie
- SDE** – *Sotsiaaldemokraatlik Erakond*; Sociálnědemokratická strana
- IRL** – *Isamaa ja Res Publica Lii*; Svaz pro vlast a Res Publica
- K** – *Eesti Keskerakond*; Strana středu
- EKRE** – *Eesti Konservatiivne Rahvaerakond*; Konzervativní lidová strana Estonska
- Res Publica** – *Ühendus Vabariigi Eest „Res Publica“*; Svaz pro Estonskou republiku „Res Publica“

Úvod

Teorie konfliktních linií, kterou v 60. letech 20. století poprvé zveřejnil Seymour Martin Lipset a Stein Rokkan, byla po dlouhou dobu chápána jako teoretický přístup zabývající se výlučně formováním a vývojem stranických systémů západoevropských zemí, které od konce 19. století procházely víceméně stabilním a kontinuálním vývojem.

Na přelomu 80. a 90. let, po pádu východního bloku a rozpadu Sovětského svazu, však dochází k otevírání zcela nového prostoru pro aplikaci této teorie. Stranické systémy zemí střední a východní Evropy prošly oproti zemím západní Evropy značně rozdílným vývojem a přináší nové výzvy v rámci teorie konfliktních linií. Nově vznikající demokracie dávají politologům možnost hlouběji analyzovat nejen konfliktní linie klasické, ale i zcela nové.

V současnosti mnoho tuzemských politologů, zabývajících se výzkumem konfliktních linií v zemích bývalého východního bloku, analyzuje především konfliktní témata stranických systémů států Visegradské čtyřky (Polsko, Maďarsko, Slovensko, Česká republika). Ostatním postkomunistickým státům je věnována spíše okrajová pozornost. Z tohoto důvodu je předmětem této bakalářské práce analýza konfliktních linií stranického systému Estonska, jemuž není v tuzemské ani zahraniční literatuře věnován větší prostor.

Cílem předkládané bakalářské práce je identifikace a analýza hlavních konfliktních linií v rámci estonského stranického systému v období od 20. let 20. století, kdy dochází ke vzniku samostatné Estonské republiky, až po počátek 21. století, s důrazem na období po roce 1986, které odstartovalo rozsáhlou transformaci estonské společnosti a změnu fungování stranického systému.

Stranický systém Estonska prošel v průběhu 20. století značně bouřlivým vývojem. Na jeho formování se podílely, obdobně jako v zemích západní Evropy, struktury klasických (rokkanovských) konfliktních linií, ale i zcela nová konfliktní témata vznikající v období transformace režimu. Tato bakalářská práce se pokusí určit hlavní konflikty ve společnosti, které

ovlivňovaly či nadále ovlivňují politickou diskuzi a působí na utváření stranického systému země.

Tato bakalářská práce by měla podat ucelenou analýzu dlouhodobých konfliktních linií v rámci estonského stranického systému a popsat vazby mezi elektorátem a stranami, které na základě těchto konfliktních linií vznikají.

Stěžejním teoretickým východiskem pro tuto práci je koncept konfliktních linií S. Rokkana a S. M. Lipseta, poprvé uveřejněný v roce 1967. Teorie konfliktních linií¹ je v současnosti jedním z nejvyužívanějších politologických konceptů, který pomáhá objasňovat dlouhodobé procesy a způsoby utváření novodobých stranických systémů, stejně jako specifické vazby mezi politickými stranami a jejich voliči. Z tohoto důvodu se jeví jako nejvhodnější teoretický rámec této práce, zejména pro analýzu meziválečných konfliktních linií, na jejichž utváření působily podobné mechanismy, jako na formování konfliktních linií v západní Evropě.

Je však zřejmé, že teoretický model konfliktních linií, v podobě v jaké ho aplikoval Rokkan a Lipset na západoevropské země, není schopen plně zachytit bouřlivý vývoj estonského stranického systému v období tranzice. I přes částečnou snahu o ústavní a stranickou kontinuitu s meziválečným obdobím má současný estonský stranický systém, po několika dekádách vlády jediné komunistické strany, značně odlišnou logiku fungování.

V podmínkách zemí bývalého východního bloku je aplikace klasického konceptu konfliktních linií velmi problematická. Vysoká voličská volatilita, odlišné chápání levice a pravice či rychlý vznik a zánik politických stran jsou jedny z faktorů dokazujících, že použití klasického modelu konfliktních linií na postkomunistické státy není možné bez určitých modifikací.

V politologii se můžeme v současnosti setkat s různými názory na aplikování teorie konfliktních linií v postkomunistických státech. Část

¹ V anglickém jazyce se používá pro konfliktní linie pojem cleavages.

autorů sice zcela odmítá použití této teorie v zemích střední a východní Evropy, především kvůli její nevhodnosti v daném prostředí (Roskin 1993), další část autorů naopak prosazuje aplikaci nezměněného Rokkanova a Lipsetova konceptu i v postkomunistických zemích (Seiler 1991; Novák 1997). Největší část autorů se přiklání k využití původní teorie s přijetím určitých modifikací (Lawson, Römmele a Karasimeonov 1999; Kitschelt et al. 1999; Whitefield 2002; Berglund, Deegan-Krause a Ekman 2013; Saarts 2012; Saarts 2008). Tato práce bude využívat především původní teorii s přijetím určitých modifikací pro středoevropský a východoevropský region.

Z hlediska metodologie patří v současnosti mezi jednu z nejvyužívanějších metod v politologii komparativní metoda. Tato metoda se může zaměřit na studium určitých zvolených prvků v konkrétním čase a sledovat tak nerovnoměrnosti vývoje v daném prostoru (synchronní komparativní metoda) nebo se naopak soustředit na vývoj konkrétního fenoménu v čase, dynamiku a zákonitosti jeho vývoje (diachronní komparativní metoda).

Jelikož si práce klade za cíl analyzovat a objasnit vývoj konfliktních témat v estonské společnosti a s nimi spojený vývoj stranického systému v zemi ve výše zmíněném časovém období, bude práce využívat diachronní komparativní metodu. Tato metoda nám umožní analyzovat vývoj jednotlivých hlavních konfliktních linií, porovnat jejich intenzitu v čase a určit tak vliv těchto linií na estonský stranický systém.

Intenzitu a sílu vlivu jednotlivých konfliktních linií v rámci estonského stranického systému bude práce určovat několika způsoby. V meziválečném estonském stranickém systému práce využije, pro identifikaci hlavních konfliktních témat a určení jejich intenzity, především volební výsledky parlamentních voleb (Riigikogu 2015).

Pro identifikaci hlavních konfliktních linií od počátku transformace režimu do současnosti je k dispozici mnohem více zdrojů dat, které zahrnují volební výsledky parlamentních voleb (Riigikogu 2015; Election Resources on the Internet 2015), sociologické průzkumy (European Social Survey) či

rozbory elektorátů jednotlivých politických subjektů (Fondation Robert Schuman; European Social Survey).

V současnosti je Pobaltí v českém politologickém prostředí značně opomíjeným regionem, kterému věnuje hlubší pozornost pouze několik tuzemských autorů. Předním českým autorem, jenž se zabývá vývojem estonského stranického systému a s ním spojeným studiem konfliktních linií, je Vít Hloušek (Hloušek 2000a; Hloušek 2000b; Hloušek 2002a; Hloušek 2002b; Hloušek 2002c; Hloušek 2007). Jeho studie se zaměřují na zachycení vývoje stranického systému Estonska a identifikací vybraných základních konfliktních témat v meziválečné a následně transformací procházející společnosti. Vzhledem k dynamičnosti vývoje Estonska jeho práce může nyní ztrácet na aktuálnosti.

Dalším českým autorem zabývajícím se problematikou Pobaltí je Ivo Pospíšil (Pospíšil 1998; Dančák, Pospíšil a Rakovský 1999). Ten ve svých pracích, zejména o Litvě a Lotyšsku věnuje částečně prostor i vývoji stranického systému Estonska. Ivo Pospíšil se zaměřuje především na období transformace estonského stranického systému na přelomu 80. a 90. let 20. století a otázku vlivu ruské menšiny v estonské společnosti. Vzhledem k tomu, že pozornost autora se snaží obsáhnout celý pobaltský region, podávají jeho studie v případě Estonska spíše stručné informace a postrádají detailnější analýzu či rozbor stranického systému země.

Zahraniční literatura, která zpracovává problematiku konfliktních linií a jejich vliv na formování stranických systémů v pobaltských státech, je značně obsáhlejší než literatura tuzemská. Předním zahraničním autorem, jenž se věnuje konfliktním liniím a jejich působení na formování stranického systému v Estonsku, je estonský politolog Tõnis Saarts (Saarts 2008; Saarts 2011; Saarts 2012; Saarts 2015). Ten ve svých studiích přináší, kromě klasických teorií analyzujících stranické systémy, nový teoretický rámec pro zkoumání stranických systémů zemí střední a východní Evropy a přináší tak novou perspektivu pro zkoumání nejen estonského stranického systému. Tõnis Saarts ve své práci věnuje pozornost především analýze stranických systémů pobaltských států po znovuzískání nezávislosti, jejich

specifickým konfliktním tématům formujících stranický systém a odlišnostem vůči systémům zemí západní Evropy².

Mezi další zahraniční autory, zabývající se problematikou konfliktních linií v postkomunistických státech, patří Stephen Whitefield (Whitefield 2002; Whitefield a Rohrschneider 2012). Jeho práce se soustředí především na analýzu stranických systémů zemí střední a východní Evropy. Ve svých studiích předkládá autor ucelený, avšak k množství zkoumaných zemí, stručný rozbor jednotlivých stranických systémů, politických stran a jejich elektorátů. Kromě analýzy stranických systémů věnuje Stephen Whitefield prostor identifikaci základních politických konfliktních linií v některých zemích střední a východní Evropy (Estonsko, Litva, Polsko, Moldavsko, Bulharsko...) a jejich vlivu na fungování jednotlivých stranických systémů.

Kromě odborné literatury tvoří jednu část zahraničních zdrojů i analýzy parlamentních voleb a jednotlivých volebních výsledků (Deloy 2003; Deloy 2007; Deloy 2011; Deloy 2015) či studie věnující se politickým stranám a jejich ideologiím (Pettai a Toomla 2003).

Bakalářská práce je strukturována do čtyřech hlavních kapitol. V první kapitole se práce soustředí na teoretické vymezení teorie konfliktních linií, jejímž základem bude Rokkanův a Lipsetův klasický koncept konfliktních linií. Tato kapitola se věnuje jednotlivým konfliktním liniím (centrum x periferie, církve x stát, město x venkov a vlastníci x pracující), ale i profilům stran, které na základě těchto konfliktů vznikají. Dále se kapitola zaměří na možné proměny a modifikace této teorie při její aplikaci na stranické systémy zemí střední a východní Evropy.

Druhá kapitola se soustředí na vývoj estonského stranického systému v období od získání nezávislosti až po začlenění země do sféry vlivu SSSR. V této analytické části se práce zaměří na identifikaci hlavních konfliktních linií v meziválečném estonské stranickém systému, které ovlivňovaly

² Studium vývoje estonského stranického systému, s větším důrazem na historický kontext, se ve svých pracích věnuje např. Rein Taagepera (Taagepera 1993), který se zaměřuje především na období transformace či David Arter (Arter 1996), který se soustředí na vývoj estonského stranického systému po znovuzískání nezávislosti v 90. letech.

politickou diskuzi a na jejichž základě docházelo k formování prvních estonských politických stran a táborů.

Obsahem třetí kapitoly je analýza konfliktních linií v období transformace režimu. Tato část práce se zaměří na proměnu estonského stranického systému, formování nových konfliktů a jejich sílu v nově se utvářejícím demokratickém režimu od roku 1986, který odstartoval rozsáhlou transformaci estonské společnosti a změnu stranického systému, až po rok 2002, jenž můžeme považovat za ukončení transformačního období a počátek postupné konsolidace stranického systému Estonska.

Poslední, čtvrtá kapitola se věnuje identifikaci hlavních konfliktních linií a jejich vlivu na formování politických stran a jejich elektorátu v rámci současného stranického systému Estonska. V této kapitole se práce zaměří na období od roku 2003, kdy se na politické scéně objevují noví aktéři, kteří ovlivnili dosavadní logiku fungování stranického systému až po rok 2015 (tedy období posledních čtyřech parlamentních voleb).

1. Teorie konfliktních linií

Teorie konfliktních linií je v současnosti jedním z nejvyužívanějších politologických konceptů, který pomáhá objasňovat vývoj a proměny moderních stranických systémů a politických stran. Tato teorie umožňuje pochopit a analyzovat formování jednotlivých stranických systémů na základě rozhodujících politických a společenských konfliktů, které se podílejí na utváření politických stran, ovlivňujících politiku dané země či regionu (Kopeček 2005: 19). Koncept konfliktních linií nám dává možnost porozumět jak dlouhodobým procesům a způsobům vzniku novodobých stranických systémů, tak specifickým vazbám mezi politickými stranami a jejich voliči.

Teorie konfliktních linií vychází z předpokladu, že každá společnost je vnitřně členěna na různé sociální skupiny (dělníci, podnikatelé, věřící...), které se od sebe vzájemně liší. Mezi jednotlivými sociálními skupinami, které reprezentují rozdílné zájmy, může docházet ke vzniku určitého napětí. Pokud je toto napětí ve společnosti dlouhodobé a dostatečně silné, dochází ke vzniku konfliktních linií, které členy daného sociálního systému rozdělují³. Tyto konfliktní linie pak můžeme chápat jako určitý střet, který štěpí společnost na různé části a rozděljuje ji v rámci sympatií k různým politickým stranám.

Politické strany jsou jedním z hlavních aktérů v rámci politického systému,⁴ který přispívá k definování a vyjádření různorodých specifických zájmů a jejich následnému převedení do institucionalizovaného rámce politické soutěže a spolupráce. Strany zastupují a reprezentují dílčí zájmy a působí jako zprostředkovatelé mezi určitými společenskými konflikty v rámci občanské společnosti a vládními institucemi – státem. Pro vysvětlení utváření a proměn těchto základních politických aktérů v rámci jednotlivých stranických systémů nám může posloužit právě teorie konfliktních linií, která umožňuje definovat okolnosti a podmínky

³ Jako kritérium pro rozdělení mohou sloužit politicky sporné otázky, náboženství, ideologie, sociální status atd.

⁴ Politický systém představuje určitý mechanismus, který by měl napomáhat regulovat konflikty uvnitř dané společnosti a pomoci předcházet vzniku společenských stavů, jakými mohou být válka, diktatura či anarchie.

formování stranických systémů (Klíma 1998: 65–67; Sartori 2005: 55–75; Hloušek 2002a: 398–399).

V současnosti se můžeme v rámci teorie konfliktních linií setkat se dvěma přístupy. Prvním přístupem je přístup sociologický, který se soustředí především na problematiku sociálních a politických postojů, které vychází z určité segmentace společnosti. Tento přístup chápe vznik konfliktních linií jako určitý střet, vyplývající ze sociální stratifikace uvnitř společnosti⁵, která se následně odráží ve struktuře daného stranického systému. Sociologický přístup ve svých studiích využívá především S. Rokkan a S. M. Lipset.

Druhým je přístup politický, který do značné míry omezuje vliv faktoru sociálního rozdělení společnosti a konfliktní linie vnímá spíše jako soubor politických postojů a chování⁶ (Whitefield 2002: 181–183). Tento přístup se soustředí především na rozvrstvení politických preferencí v rámci dané společnosti, jejichž intenzitu lze určit ze struktury stranického spektra. Politický přístup ke zkoumání konfliktních linií ve svých analýzách stranických systémů využívá např. H. Kitschelt či R. Inglehart (Römmele, 1999: 5–8).

Při analýze konkrétního stranického systému může často docházet k prolínání obou výše zmíněných přístupů, zejména kvůli přesnému a plastičtějšímu zachycení dané reality. Obdobný postup využije i tato bakalářská práce, která má za cíl určit hlavní konfliktní linie stranického systému Estonska a provést jejich analýzu ve třech vývojových etapách, které se od sebe značně liší. Díky odlišnostem jednotlivých fází vývoje je nutné rozšířit i teoretický rámec. Základní teoretické východisko této bakalářské práce bude tvořit Rokkanův a Lipsetův koncept konfliktních linií, který bude využíván především pro analýzu meziválečného stranického systému a jeho následné modifikace (pro aplikaci na východoevropský region), které budou využity zejména k definování

⁵ Podle sociologického přístupu je nutné nejprve identifikovat sociální strukturu společnosti a následně určit konfliktní linie.

⁶ Politický přístup zkoumá zejména stabilní vzorce politické polarizace, kde určité skupiny ve společnosti podporují určité politické strany.

konfliktních témat v období transformace režimu a následně v současném stranickém systému země.

1.1. Rokkanův a Lipsetův koncept konfliktních linií

Přestože se první snahy o vymezení konceptu konfliktních linií začaly formovat již po druhé světové válce, za přelomovou publikaci zabývající se touto problematikou můžeme označit studii „*Party systems and voter alignments: cross-national perspectives*” S. Rokkana a S. M. Lipseta, uveřejněnou v roce 1967.

Rokkan s Lipsetem se ve své studii zaměřili především na vývoj západoevropských společností. Společným propojením sociologických přístupů a historického vývoje jednotlivých zemí vytvořily tzv. vývojovou komparaci, která umožňuje popisovat interakce mezi jednotlivými sektory voličů a politickými stranami. Rokkan a Lipset tvrdí, že konfliktní linie se utvářely ve dvou dimenzích, a to ve funkcionální⁷ a teritoriální⁸ dimenzi, které byly ovlivňovány dvěma dlouhodobými revolucemi, během nichž se postupně formovaly moderní západoevropské státní útvary (Lipset a Rokkan 1967: 2–3).

První revolucí je revoluce národní, která je původcem konfliktů mezi kulturní identitou a hodnotami společnosti. Tato revoluce odstartovala dlouhodobý proces utváření moderních národů a přispěla k formování dvou základních konfliktních linií, a to konfliktní linie mezi centrem a periferií a následně mezi církví a státem. Druhou revolucí je průmyslová revoluce, doprovázená industrializací, rozsáhlou urbanizací a změnou společenské a ekonomické struktury, která pomohla formovat nové společenské konfliktní linie mezi městem a venkovem a mezi vlastníky a pracujícími

Tyto čtyři hlavní společenské konflikty se v západoevropských společnostech vyvinuly v dlouhodobě působící konfliktní linie a postupně se přetransformovaly do struktury nových politických stran, které začaly konkurovat do té doby dominujícím konzervativním či liberálním elitám

⁷ Funkcionální dimenze pomáhá slučovat jednotlivá teritoria a periferie, čímž dochází ke zlepšení komunikace a rozšíření procesu sociální mobilizace.

⁸ Teritoriální dimenze může zahrnovat regiony či jazykové menšiny, které pomohly nastartovat proces budování národa.

(Lipset a Rokkan 1967: 9–23). Formování jednotlivých konfliktních linií a jejich vztah k výše zmíněným dimenzím a revolucím lze shrnout v tabulce 1.

Tabulka 1 – Národní a průmyslová revoluce a konfliktní linie

	Teritoriální dimenze	Funkcionální dimenze
Národní revoluce	Konfliktní linie centrum vs. periferie	Konfliktní linie církev vs. stát
Průmyslová revoluce	Konfliktní linie město vs. venkov	Konfliktní linie vlastníci vs. pracující

Zdroj: Hloušek 2002a: 399

Původní koncept teorie konfliktních linií Rokkana a Lipseta byl zaměřen výhradně na vývoj západoevropských stranických systémů, ale jeho poznatky můžeme přenést a aplikovat i v rámci analýzy meziválečného estonského stranického systému (období 20.–30. let 20. století). V této první etapě vývoje estonského stranického systému lze nalézt obdobné konfliktní linie, které se podílely i na formování stranických systémů jednotlivých západoevropských zemí.

V následujících podkapitolách budou představeny čtyři základní konfliktní linie definované Rokkanem a Lipsetem, které (v různé intenzitě) působily na vznik klíčových politických aktérů v západoevropských zemích i v meziválečném Estonsku.

1.1.1. Centrum vs. periferie

Konfliktní linie mezi centrem a periferií byla dlouhodobě utvářena na základě národní revoluce spojené s formováním moderních státních celků a sílícím národotvorným procesem. Snaha národní unifikace ze strany sílícího dominantního politického centra se často střetávala s odporem etnicky, jazykově, nábožensky či jinak ohroženou periferií, která se začala vymezovat vůči státnímu centru a snažila se uhájit svou nezávislost a autonomii (Lipset a Rokkan 1967: 9–23). Sílící spor postupně vytvořil

konfliktní linii⁹, na jejímž základě vznikaly regionální politické formace, které zastupují etnické, náboženské či jazykové zájmy (Klíma 1998: 70–84).

1.1.2. Církev vs. stát

Jednou z dalších hlavních konfliktních linií, která se obdobně jako konflikt centra a periferie formovala na základě národní revoluce, je konfliktní linie mezi církví a státem. Jádro tohoto konfliktu můžeme nalézt ve snaze silícího státu omezit nezávislost církevních struktur a ovládnou jednu z dalších složek společenského života. Napětí mezi oběma složkami bylo ještě dále posíleno sekularizací, která probíhala v průběhu 19. a 20. století¹⁰. Dlouhodobě se utvářející konflikt mezi církví a státem postupně vytvořil prostor pro vznik křesťanských (následně křesťanskodemokratických či křesťanskosociálních) politických formací.

1.1.3. Město vs. venkov

Kořeny konfliktní linie mezi městem a venkovem můžeme pozorovat v souvislosti s průmyslovou revolucí, která neznamenal pouze industrializaci, ale i značné společenské a demografické změny. Na rychlou urbanizaci a vznik nových silných městských center negativně reagovalo venkovské obyvatelstvo (Saarts 2015: 10; Lipset a Rokkan 1967: 9–23). V 19. století se tento konflikt institucionalizoval do podoby nově vznikajících agrárních stran, které hájily zájmy venkova. Konfliktní linie město vs. venkov však byla postupně nahrazována novým sociálním štěpením mezi vlastníky a pracujícími.

1.1.4. Vlastníci vs. pracující

Průmyslová revoluce přinesla i značnou změnu ekonomického fungování společnosti, které vytvořilo prostor jak pro soukromé podnikání (vlastníci), tak pro vytvoření nové dělnické třídy (pracující) a díky protichůdným zájmům obou skupin vytvořila silný konflikt uvnitř společnosti (Kopeček 2005: 20). Základem konfliktní linie mezi vlastníky

⁹ Podmínkou vzniku konfliktní linie centrum vs. periferie je jasně ohraničená, kulturně či ekonomicky silná menšina na periferii, která podléhá jen slabému vlivu z centra, silná kolektivní identita a ochota k politické akci.

¹⁰ Konflikt mezi církví a státem se objevuje nejčastěji v zemích s převládajícím katolickým vyznáním. Na rozdíl od protestantské církve, která je loajální vůči státu, je katolická církev loajální vatikánskému centru.

a pracujícími je tedy značně rozdílné ekonomické postavení jedinců v dané společnosti. Formování nové konfliktní linie tak dalo vzniknout sociálnědemokratickým a socialistickým politickým formacím (Lipset a Rokkan 1967: 9-23).

1.2. Modifikace Rokkanovy a Lipsetovy teorie konfliktních linií pro země střední a východní Evropy

Při pohledu na vývoj estonského stranického systému od počátku transformace na konci 80. let 20. století do současnosti je zřejmé, že teoretický model konfliktních linií (v podobě, v jaké ho aplikoval Rokkan a Lipset na stabilní a dlouhodobě se utvářející západoevropské stranické systémy a v jaké ho bylo možno použít pro analýzu meziválečného stranického systému Estonska) není schopen plně zachytit bouřlivý vznik nového pluralitního stranického systému nezávislého Estonska (Whitefield 2002: 181–183). Pro analýzu stranických systémů nově vznikajících demokracií v prostoru bývalého Sovětského svazu (včetně Estonska), na přelomu 80. a 90. let 20. století, se použití původního sociologického pojetí konfliktních linií stává velmi problematické a je nezbytné původní teorii částečně modifikovat a přizpůsobit danému prostředí.

Během několika dekád sovětské nadvlády došlo ve většině středoevropských a východoevropských zemích k hlubokým společenským a politickým změnám, které vážně narušily tradiční sociopolitické struktury a s nimi i původní konfliktní linie ve společnosti. Nově formované stranické systémy se často potýkaly s vysokou voličskou volatilitou, rychlým vznikem a zánikem politických stran či rozdílným chápáním levice a pravice (Saarts 2008: 1–4; Kopeček 2005: 27). Díky značné nestálosti a proměnlivosti politických i sociálních struktur musíme na nově vznikající konflikty v rámci postkomunistických společností nahlížet spíše z pohledu politického přístupu, nikoli sociologického přístupu, jako je tomu u zemí západní Evropy.

1.2.1. Diskuze o konceptu konfliktních linií a jeho aplikaci v postkomunistických zemích

V současné době se v politologické teorii můžeme setkat s mnoha odlišnými názorovými proudy, které se zabývají aplikovatelností teorie konfliktních linií v rámci postkomunistických stranických systémů. Autory věnující se této problematice můžeme rozdělit do třech základních skupin.

První skupinu tvoří autoři, kteří v rámci analýzy stranických systémů středoevropských a východoevropských zemí, zcela odmítají využívání teorie konfliktních linií. Hlavním důvodem nevhodnosti tohoto konceptu pro daný region je (podle této části autorů) především velmi rychlá tranzice a krátké období fungování pluralitních stranických systémů, které prozatím neumožňuje vznik dlouhodobějších konfliktů ve společnosti. Jedním ze zastánců tohoto názoru je např. americký politolog Michael G. Roskin¹¹ (Roskin 1993: 47–63).

Do značné míry opačný názor reprezentují autoři, kteří připouští možnost aplikace teorie konfliktních linií pro postkomunistické stranické systémy v její původní nezměněné variantě (tedy variantě Rokkana a Lipseta z prostředí západní Evropy). K této skupině můžeme názorově zařadit např. D. L. Sailera či M. Nováka, kteří tvrdí, že ve středoevropských a východoevropských zemí můžeme v dlouhodobější časové perspektivě vysledovat obdobné konfliktní linie jako v zemích západní Evropy (Novák 1997: 133–144). Komunistický režim tak pouze dočasně „zmrazil“ vývoj původních konfliktních linií, které se s pádem východního bloku a vlády jedné strany znovu začaly obnovovat¹².

Oba výše zmíněné názorové proudy se však s postupným vývojem jednotlivých zemí střední a východní Evropy stávají spíše okrajovými. Většina současných autorů zastává k dané problematice kompromisní

¹¹ Roskin tvrdí, že rychlý vznik pluralitních systémů v bývalých postkomunistických zemích nedal větší prostor pro utváření silnějších vazeb mezi politickými stranami a jejich elektorátem. Jediným výraznějším konfliktem v rámci zemí bývalého východního bloku, je podle Roskina, spor mezi demokratickými silami a zastánci starého režimu (Roskin 1993: 47 - 63).

¹² Problém aplikace původní teorie konfliktních linií na postkomunistické země však může nastat u méně rozvinutých zemí, kde bychom určující konflikty ve společnosti před zavedením komunistického režimu hledali jen s obtížemi.

přístup a počítá s existencí specifických konfliktních linií, vyžadujících vytvoření nových postupů, pro jejich zkoumání. Mezi tyto autory patří např. H. Kitschelt, S. Berglund, J. Ekman, T. Saarts či V. Hloušek, kteří se ve svých studiích pokusili o vymezení určitých konfliktních témat ovlivňujících formování stranických systémů v rámci postkomunistických společností (Malek 2010: 531–534; Hloušek a Kopeček 2005: 1–3). Tyto konflikty můžeme souhrnně označovat jako konfliktní linie transformace.

1.2.2. Konfliktní linie transformace

V politologii se v současnosti nesetkáváme s jednotným typologickým rozdělením konfliktních linií v postkomunistickém prostoru, jako je tomu u západoevropských zemí. V průběhu vývoje výzkumu konfliktních linií v rámci postkomunistických zemí se značná část autorů (mezi nejčastěji citované patří např. Lawson, Römmele a Karasimeonov 1999; Kitschelt et al. 1999; Whitefield 2002; Hloušek 2000a) začala přiklánět k existenci třech základních konfliktních linií, které jsou typické pro oblast středoevropských a východoevropských zemí.

První je linie vedoucí mezi komunistickým režimem a demokratickou opozicí. Tato konfliktní linie hrála klíčovou roli především v období transformace jednotlivých komunistických režimů, kde se projevovala zejména jako spor o charakter nově vznikajícího režimu či o rychlost a intenzitu politické transformace. Utváření této konfliktní linie můžeme vysledovat téměř ve všech středoevropských a východoevropských zemích, kdy přispěla k formování politických formací typu fóra, antikomunistických formací či reformistických křídel komunistických stran.

Po pádu komunistických režimů se dále v rámci středoevropských a východoevropských společností, začaly projevovat konfliktní linie socioekonomické a nacionalistické. Tyto konfliktní linie se mohou v dlouhodobější perspektivě částečně přibližovat i ke dvěma tradičním západoevropským konfliktním liniím, a to konfliktu mezi vlastníky a pracujícími a centrem a periferií.

Socioekonomická konfliktní linie je založena (obdobně jako konfliktní linie vlastníci vs. pracující) na rozdílných vlastnických vztazích

a ekonomickém statutu obyvatel, které však byly po dlouhou dobu komunistického režimu značně nejasně vymezeny (Kitschelt et al. 1999: 82–145; Hloušek 2000a: 373–395; Hloušek 2002b; Kopeček 2002). V transformujících se společnostech tento konflikt vyústil v rozdělení společnosti na ty, kteří na ekonomických a společenských změnách získávali (winners) a ty, kteří naopak ztráceli (losers). Podstatu této konfliktní linie tak tvořil především spor o podobu a rychlost ekonomické transformace a otázky míry ekonomické redistribuce.

Na základě působení této konfliktní linie dochází v postkomunistických státech ke vzniku stran liberálně-konzervativních (podporujících ekonomické reformy a přechod k tržní ekonomice), sociálně-demokratizovaných exkomunistických stran či k obnově původních socialistických a sociálně demokratických formací (snažící se zpomalit rychlost ekonomických reforem, nebo alespoň zmírnit jejich dopady), (Hloušek a Kopeček 2005: 1–10).

Poslední zmíněnou konfliktní linií je konfliktní linie nacionalistická. Utváření této konfliktní linie můžeme v rámci středoevropských a východoevropských zemí pozorovat především ve společnostech ovlivněných přítomností silného sousedního státu nebo ve společnostech, ve kterých jsou přítomny menšinová etnika či specifické regiony (Whitefield 2002: 182–197). Formování této konfliktní linie přispělo nejen k formování nacionalistických politických uskupení, ale i ke vzniku politických stran na regionální či etnické bázi.

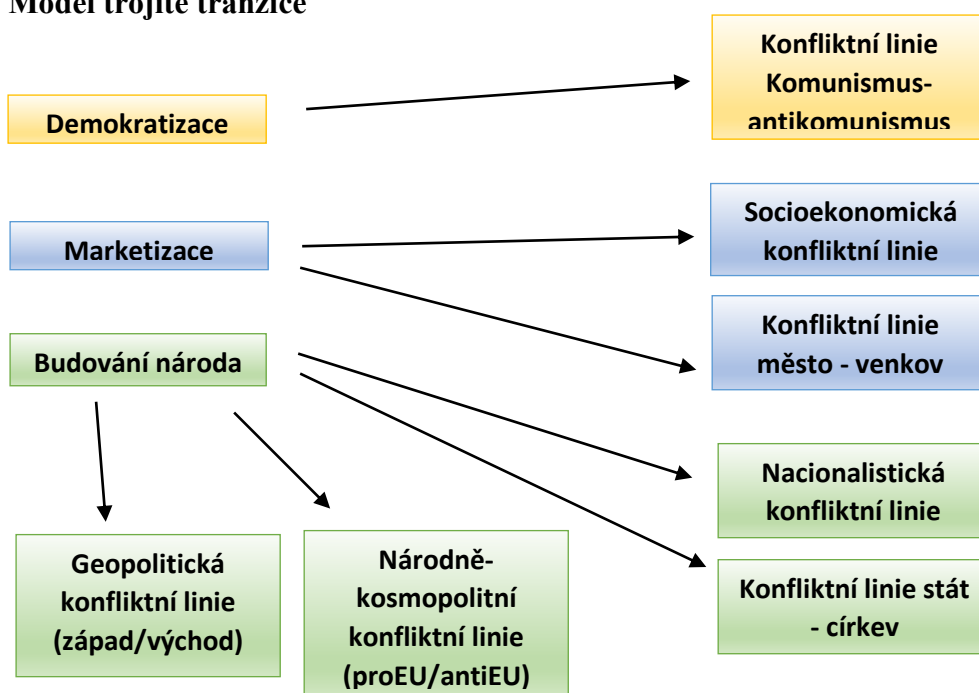
Tento model tří základních konfliktních linií, který vymezuje např. H. Kitschelt, V. Hloušek či G. Karasimeonov, nemusí být pro analýzu současných stranických systémů dostačující (především z důvodu postupné stabilizace a institucionalizace stranických systémů). Z toho důvodu jsou konfliktní linie v rámci zemí střední a východní Evropy i nadále aktuálním tématem politologického výzkumu.

Nejnovější přístupy ke zkoumání konfliktních linií v postkomunistických zemích přináší ve svých studiích např. T. Saarts (Saarts 2015) či K. Deegan-Krause a jeho kolegové (Berglund, Deegan-

Krause a Ekman 2013), kteří původní skupinu tří základních konfliktních linií transformace rozšířili a vytvořili model tzv. trojité tranzice.

Model trojité tranzice vychází z předpokladu, že kořeny stranických systémů postkomunistických států můžeme (obdobně jako u zemí západní Evropy) nalézt v přítomnosti konfliktů utvářených na ose národní a průmyslové revoluce. Kvůli dlouhému působení komunistických režimů však došlo k částečnému potlačení (ne však vymizení) těchto konfliktů a postupnému vzniku nových konfliktních linií na základě „třetí revoluce“ – transformace. Při analýze středoevropských a východoevropských stranických systému tak tento model kombinuje základy předkomunistických konfliktních linií a konfliktních linií vytvořených velkým společensko-politickým otřesem - transformací komunistických režimů. Model obsahuje tři složky, které působí na utváření stranického systému současně: demokratizaci (spor o podobu režimu), marketizaci¹³ (ekonomické spory) a budování národa (národní, nacionalistické spory). Tento model je tak možné použít v dlouhodobější perspektivě i při analýze současných středoevropských a východoevropských stranických systémů.

Model trojité tranzice

Zdroj: Saarts 2015: 18–20

¹³ Pojem marketizace vychází z anglického slova „marketization“ (Saarts 2015: 19).

Rozšířený model trojité tranzice využije tato práce při zkoumání vývoje estonského stranického systému od počátku transformace do současnosti, protože umožňuje přesněji zachytit a popsat realitu tohoto období.

2. **Konfliktní linie v estonském meziválečném stranickém systému**

Utváření a etablování estonského stranického systému představuje z hlediska teorie konfliktních linií zajímavý objekt výzkumu, na jehož vývoji lze sledovat, jakými peripetemi prochází formování moderního pluralitního stranického systému v podmínkách ovlivněných jak nepříznivými historickými událostmi, tak geopolitickou pozicí země.

Estonsko, na rozdíl od mnoha zemí západní Evropy, prošlo značně odlišným politickým vývojem. V Pobaltí se moderní masová demokratická politika rozvíjela velmi obtížně a to především díky nedokončenému národotvornému procesu (Hloušek 2005: 588–589). Meziválečná estonská demokracie byla křehkým systémem, který byl ohrožován nejen přítomností silných sousedních států, ale i vnitřní nestabilitou spojenou s krátkou tradicí demokratické politiky.

První etapa budování nového estonského stranického systému a moderního demokratického státu trvala velmi krátce, a to od počátku 20. století do roku 1935, kdy byly tendence usilující konsolidovat demokratický systém přerušeny přechodem k autoritářskému režimu. Hlavním problémem estonského meziválečného multipartismu byla především vzájemná izolace jednotlivých politických táborů, čemuž odpovídala i značná kulturně-politická segmentace společnosti.

V takto nastaveném systému bylo jen velmi obtížně hledat trvalejší vzorce kooperace a shody mezi jednotlivými politickými aktéry¹⁴. Příčinu tohoto stavu můžeme nalézt v přítomnosti silných a ostrých konfliktních linií, které meziválečnou estonskou společnost rozdělovaly. I přes nepřilíš dlouhé trvání demokratického meziválečného politického systému však můžeme konstatovat, že tato etapa přispěla k vytvoření prvního elementárního pluralitního stranického systému, na který do určité míry navázal nově vznikající stranický systém v období tranzice na přelomu 80.

¹⁴ Značně destabilizující vliv na estonský stranický systém mělo i zavedení extrémně poměrného volebního systému, který ještě více prohluboval fragmentaci politického spektra (Hloušek 2002c).

a 90. let. 20. století (Hloušek 2002c; Dančák, Pospíšil a Rakovský 1999: 14–18).

2.1. Charakteristika stranického systému v meziválečném období

Území současného Estonska se na konci 19. století, obdobně jako území ostatních pobaltských států, nacházelo v mocenské sféře carského Ruska, jehož bylo součástí¹⁵. Přelom 19. a 20. století však přinesl do fungování estonské společnosti řadu klíčových sociálních a politických změn, které otevřely cestu k vytvoření pluralitního stranického systému. Zlepšování ekonomické situace, industrializace, modernizace zemědělství, rozsáhlá urbanizace či zvyšování úrovně vzdělanosti poskytlo na konci 19. století vhodné prostředí pro vznik prvních uskupení politického charakteru.

Díky rozsáhlým proměnám estonské společnosti začalo docházet k její fragmentaci a členění na nové společenské skupiny. Změny společnosti spojené např. se vznikem nových silných městských center či s agrární modernizací, pomohly vytvořit jak nové společenské skupiny obyvatelstva (nezávislí rolníci¹⁶, dělníci, městské obyvatelstvo...), tak i nová konfliktní témata uvnitř estonské společnosti, která se začala postupně institucionalizovat do podoby prvních politických stran¹⁷ (Raun 2001: 98–111; Taagepera 1993: 41–54). Institucionální podmínky a prostor pro opravdový rozvoj estonského multipartismu a prosazení jednotlivých konfliktních témat však byly umožněny až s vyhlášením samostatné Estonské republiky 24. února 1918.

Záhy po vzniku nezávislé Estonské republiky došlo k vytvoření prozatímního Ústavodárného shromáždění¹⁸, které v prosinci 1920 schválilo

¹⁵ Jako jedna ze samosprávných gubernií, bylo Estonsko součástí carského Ruska od roku 1721.

¹⁶ Ve druhé polovině 19. století dochází ke zrušení nevolnictví a následně i roboty, vzniká tak nová početná skupina obyvatelstva – nezávislého rolnictva.

¹⁷ Zastupitelským orgánem, který sdružoval první politické strany na území estonské provincie, bylo estonské národní shromáždění (*Maapäev*). Tento orgán fungoval od poloviny roku 1917 až do vyhlášení nezávislosti Estonska a vzniku Ústavodárného shromáždění.

¹⁸ Ústavodárné shromáždění bylo dočasným legislativním orgánem, který působil od dubna 1919 do prosince 1920. Ústavodárné shromáždění se skládalo ze 120 členů a sdružovalo zástupce Estonského zemědělského svazu, Lidové strany, Strany práce

první estonskou ústavu. Tato ústava se vyznačovala značnou převahou legislativy vůči exekutivě¹⁹, tedy silným postavením jednokomorového parlamentu – Riigikogu. Formování stranického systému země bylo do značné míry (i díky působení silného parlamentarismu) ovlivňováno přijetím nového volebního zákona. Meziválečný volební systém můžeme označit za systém extrémně proporční, v němž jediný volební obvod představovala celá země. V rámci tohoto volebního systému existovala pouze přirozená vstupní klauzule 1 %²⁰, což vedlo k značné fragmentaci politické scény (a k multipartismu v parlamentu), (Hloušek 2005: 588–590).

Takto nastavený systém začal způsobovat silnou názorovou polarizaci veřejného mínění a politických elit, která vedla ke značné roztržičnosti parlamentu a nestabilitě vlád, jejichž průměrná délka v meziválečném období činila pouze 8 měsíců (Arter 1996: 78–80). Kořeny těchto problémů, se kterými se meziválečný stranický systém Estonska potýkal, můžeme nalézt v přítomnosti silných konfliktních linií ve společnosti, které spoluutvářely stranický systém země v tomto období.

2.2. Identifikace hlavních konfliktních témat

Jak už bylo zmíněno, na přelomu 19. a 20. století prošla estonská společnost zásadními proměnami, které ovlivnily její dosavadní fungování. Rozsáhlá průmyslová a zemědělská modernizace, urbanizace či posilování pozice estonštiny vytvořily prostředí, ve kterém se začaly utvářet struktury klasických (rokkanovských) konfliktních linií (Hloušek 2005: 590).

V tomto období tedy můžeme sledovat postupné formování všech čtyř klasických konfliktních linií (konflikt mezi církví a státem, centrem a periferií, městem a venkovem či vlastníky a pracujícími), jejichž intenzitu a vliv na formování stranického spektra v meziválečném Estonsku blíže rozebereme v následujících podkapitolách.

a Sociálnědemokratické dělnické strany. Hlavním úkolem shromáždění bylo vytvoření a přijetí nové ústavy.

¹⁹ Exekutiva v zemi byla v meziválečném období reprezentována pouze vládou, respektive předsedou vlády. Post prezidenta prozatím neexistoval.

²⁰ V roce 1932 došlo ke zvýšení uzavírací klauzule na 2 %. Ani tato změna však nepřispěla k dlouhodobější stabilizaci systému.

2.2.1. Centrum vs. periferie

Jednou z klíčových konfliktních linií, na jejímž základě se do určité míry profilovaly všechny nově vznikající estonské politické formace na počátku 20. století, byla konfliktní linie mezi centrem a periferií.

Působení konfliktu mezi centrem a periferií můžeme v rámci estonské společnosti sledovat od počátku 20. století²¹ (Hloušek 2000b). Rozhodující událostí pro úplné prosazení této konfliktní linie byla únorová revoluce roku 1917 a následný vznik samostatné Estonské republiky, který původní dominující ruské a německé politické elity nahradil politickými elitami etnických Estonců.

Tato konfliktní linie vytvářela opozici především mezi ruskou a německou menšinou žijící v Estonsku²² a nově vznikajícími nacionalistickými centry, do jejichž čela se postavila skupina estonsky hovořící inteligence. Konfliktní linie centrum vs. periferie přispěla na jedné straně k formování politických stran nezávislých na vlivu ruských a německých elit (tj. vytváření stran nacionalistických, zastupujících zájmy etnických Estonců) a na druhé straně k formování stran hájících zájmy menšin (Pospíšil 1998: 204–205).

Přítomnost konfliktní linie mezi centrem a periferií se v meziválečném stranickém systému promítla především ve formě vzniku politických stran na etnickém základě, které reprezentovaly zájmy menšin žijících v Estonsku. Mezi tyto strany patřila např. Ruská strana (*Vene Erakond Eestis; VEE*) či Německo-švédská strana (*Saksa Erakond Eestimaal; SEE*), které zpravidla získávaly několik mandátů v parlamentu (Arter 1996: 74–76; Hloušek 2002c). V rámci meziválečného stranického systému se však jednalo o politické strany slabší, které v průměru získávaly okolo 3 % hlasů.

²¹Počáteční impulz pro utváření politických formací na ose centrum vs. periferie představovala ruská revoluce roku 1905, která v pobaltských guberniích odstartovala rozsáhlou vlnu protestů požadující politickou svobodu či národní požadavky (rovnoprávnost jazyků, větší míru samostatnosti až úplnou nezávislost).

²² Ruská menšina tvořila v meziválečném období zhruba 8 % obyvatelstva Estonska. Německá menšina necelá 4 %.

2.2.2. Město vs. venkov

Nejvíce dominantní konfliktní linií, která přispěla k formování základních politických aktérů nově vznikajícího estonského stranického systému, byla konfliktní linie vedoucí mezi městem a venkovem, která se do institucionalizované podoby (ve formě politických subjektů/stran) promítla po získání estonské nezávislosti. Kořeny tohoto konfliktu můžeme v průběhu 20. let. 20. století nalézt nejen v rozsáhlé agrární modernizaci, ale i v přijetí radikální pozemkové reformy²³, která přispěla k vytvoření početné vrstvy nezávislých rolníků.

Působení této konfliktní linie v rámci estonského stranického systému vedlo ke vzniku silných agrárních politických uskupení, které reprezentovaly zájmy venkovských voličů. V meziválečném období působilo v Estonsku několik agrárních politických subjektů (např. Strana kolonistů, Strana statkářů). Nejsilnější agrární stranou meziválečného období však byl Estonský svaz zemědělců (*Eesti Maarahva Liit; EML*), který představoval klasický typ agrární strany.

Estonský svaz zemědělců vznikl na konci roku 1917, jako strana zastupující zájmy estonských farmářů (především z oblastí jižního Estonka). Popularita této politické strany prudce vzrostla po roce 1919, po přijetí pozemkové reformy. Nová pozemková reforma přispěla k vytvoření početnější vrstvy nezávislých drobných a středních rolníků, která tvořila základ elektorátu Estonského svazu zemědělců.

Od prvních parlamentních voleb po zavedení nové ústavy v roce 1920, se Estonský svaz zemědělců pod vedením Konstantina Pätsa umísťoval na předních pozicích a zpravidla získával okolo čtvrtiny všech hlasů (Arter 1996: 73). Nejvyšší popularity dosáhla strana po volbách v roce 1932, kdy se spojila s menší radikální agrární Stranou kolonistů²⁴ a získala více než třetinu mandátů v parlamentu.

²³ Dlouhodobě plánovaná pozemková reforma zestátnila značné množství půdy, která do té doby patřila majitelům velkých šlechtických statků. Nově uvolněnou půdu, která byla určena k přerozdělení, bylo možné zakoupit či doživotně pronajmout.

²⁴ Tato strana obdobně jako Estonský zemědělský svaz integrovala své voliče z řad menších rolníků

2.2.3. Vlastníci vs. pracující

Důležitou, avšak v rámci meziválečného estonského stranického systému spíše sekundární konfliktní linií, byl konflikt mezi vlastníky a pracujícími, který vycházel z dlouhodobé industrializace a s ní spojené změny sociálně-ekonomického postavení jednotlivců v estonské společnosti.

Tato konfliktní linie se etablovala do podoby politických uskupení na přelomu 19. a 20. století, kdy napomohla k formování komunistických, sociálnědemokratických²⁵, ale i liberálních, pravicově orientovaných politických formací.

Dominující politickou stranou v krajně levicové části politického spektra, která se v průběhu 20. let 20. století utvářela na základě konfliktu vedoucího mezi vlastníky a pracujícími, byla Komunistická strana (*Eestimaa Kommunistlik Partei; EKP*)²⁶. Po pokusu o státní převrat a převzetí moci v roce 1924 byla Komunistická strana rozpuštěna. I přes rozpuštění strany se však komunisté i nadále účastnili politického života v rámci Estonské dělnické strany (*Eesti Töölise Partei; ETP*).

Jednou z výrazných levicových politických stran, jejíž kořeny můžeme nalézt v konfliktní linii mezi vlastníky a pracujícími, byla Sociálnědemokratická dělnická strana (*Eesti Sotsiaaldemokraatlik Töölise Partei; ESTP*). Základy Sociálnědemokratické dělnické strany se utvářely už od počátku 20. století, oficiální vznik této strany však můžeme datovat k roku 1917, kdy se strana profilovala jako platforma zastupující zájmy jak pracujících, tak nižších a středních tříd obyvatelstva, které tvořily její hlavní část elektorátu (Švec 1996: 143–147; Hloušek 2002c). I přes početnou členskou základnu však hrála Sociálnědemokratická dělnická strana v meziválečném období spíše roli slabší opoziční strany. K částečnému nárůstu podpory strany došlo po roce 1925, kdy se Sociálnědemokratická dělnická strana sloučila s nezávislými socialisty a přejmenovala se na Socialistickou dělnickou stranu. V následujících parlamentních volbách

²⁵Sociálnědemokratické formace vznikaly nejprve jako odnože ruských sociálnědemokratických stran. Na počátku 20. století se vytváří již čistě estonské sociálnědemokratické formace.

²⁶ Komunistická strana vznikla v roce 1920 odtažením od estonské sekce ruských komunistů.

v roce 1926 zvítězila a během let 1928–29 se poprvé stala i stranou vládní (Riigikogu 2015).

Nejsilnější středolevou meziválečnou politickou stranou byla Strana práce (*Eesti Tööerakond; ET*), která zpravidla získávala v parlamentních volbách okolo šestiny všech hlasů. Tato strana vznikla v roce 1917 a obdobně jako Sociálnědemokratická dělnická strana se formovala na základě socialistické ideologie a konfliktu mezi vlastníky a pracujícími. V průběhu meziválečných let se však stále více přibližovala ke středu stranického spektra a zaměřila se na mnohem širší společenské skupiny. Mezi její elektorát patřili jak příslušníci nižších a středních vrstev (řemeslníci, drobní vlastníci půdy), tak intelektuálové či úředníci.

Konfliktní linie mezi vlastníky a pracujícími však přispěla i k vytvoření liberálních formací²⁷, které vytvářely názorovou opozici levicovým a středolevým stranám. Mezi tyto strany můžeme zařadit např. středopravou Lidovou stranu (*Rahvaerakond; R*), která vznikla v roce 1919 sloučením Demokratické strany a Radikální demokratické strany (Hloušek 2005: 590–591; Arter 1996 74–76). Obdobně jako Strana práce se však v průběhu let 1920–1932 posouvala ke středu politického spektra a se svým programem se zaměřovala především na střední a vyšší vrstvy obyvatelstva.

2.2.4. Církev vs. stát

Do jisté míry nejslabší konfliktní linií, která se v rámci estonského stranického systému projevila v daleko menší míře nežli u ostatních pobaltských států, byla konfliktní linie mezi církví a státem. Tato konfliktní linie v průběhu 20. a 30. let 20. století působila spíše okrajově, a to zejména kvůli protestantskému vyznání většiny obyvatelstva. I přes menší intenzitu tohoto konfliktu v rámci estonské společnosti, přispěla tato linie ke vzniku křesťanskodemokratických uskupení/stran orientovaných na luteránskou církev a ochranu tradičních hodnot společnosti.

²⁷ Na formování liberálních politických stran se částečně podílel i konflikt město vs. venkov, kdy liberální strany zastupovali částečně i urbánní obyvatelstvo. Podstatnější pro jejich formování však byla v rámci estonského stranického systému konfliktní linie vlastníci vs. pracující.

Jednu z relevantních stran, která se profilovala na základě konfliktů vedoucího mezi církví a státem²⁸, představovala Křesťanská lidová strana (*Kristlik Rahvaerakond; KD*). Od svého vzniku v roce 1919, byla strana výrazně propojena s luteránskou církví a se společenskými vrstvami konzervativních městských i venkovských voličů, kteří tvořili značnou část jejího elektorátu (Švec 1996: 181). V rámci estonského stranického systému však tvořila stranu slabší, jejíž volební výsledky se v průměru pohybovaly okolo 6 % hlasů.

2.2.5. Vliv konfliktních linií

Následující tabulka 2 shrnuje parlamentní výsledky jednotlivých politických bloků v pěti meziválečných parlamentních volbách a jejich zisk mandátů. Na základě analýzy výsledků můžeme určit intenzitu/sílu výše zmíněných konfliktních témat v rámci estonské společnosti. Nejsilnější konfliktní linií v rámci meziválečného estonského stranického systému byla konfliktní linie město vs. venkov, na které se profilovaly strany agrární. Důležitou, byť druhotnou, byla i konfliktní linie vlastníci vs. pracující, která proti sobě stavěla sociálnědemokratické, komunistické a liberálně orientované politické strany. Jistou roli, ač nepříliš výraznou, sehrály i konfliktní linie centrum vs. periferie (strany etnických menšin) a církev vs. stát (křesťanskodemokratické strany).

Tabulka 2 – Síla jednotlivých bloků v Estonsku – zisk mandátů

Blok	1920	1923	1926	1929	1932
Agrární	22	30	39	41	41
Liberální	32	25	21	19	25
Sociálnědemokratický	29	20	24	25	21
Komunistický	5	10	6	6	5
Křesťanskodemokratický	7	8	5	4	-
Etnické menšiny	5	7	5	5	8
Celkem	100	100	100	100	100

Zdroj: Švec 1996: 184–185

²⁸ Tento konflikt nebyl v Estonsku díky protestantskému vyznání většiny obyvatelstva příliš rozhodujícím.

V tabulce 3 můžeme přehledně vyjádřit sílu jednotlivých nejvýznamnějších estonských politických stran (spadajících do jednotlivých bloků), které se formovaly na základě výše zmíněných konfliktních linií. V tabulce je zachycen procentuální zisk hlasů jednotlivých politických stran, které na půdě parlamentu působily v období let 1920–1932²⁹.

Tabulka 3 – Volební zisky relevantních politických stran v období let 1920–1932 – procentuální zisk hlasů

Blok	Strana	1920	1923	1926	1929	1932
Agrární	EML	20,8%	21,6%	21,4%	23,1%	39,8%
Sociálnědemokratický	ESTP	17%	14%	22,9%	24,1%	21%
	ET	21%	11,2%	12,3%	10,2%	-
Liberální	R	10,4%	7,5%	7,4%	8,9%	-
Křesťanskodemokratický	KD	7,5%	7,3%	5,4%	4,1%	-
-	RK ³⁰	-	-	-	-	22,1%
Etnické menšiny	SEE	3,9%	3,5%	2,5%	3,2%	1,9%
	VEE	1%	4,1%	3,3%	2,5%	5%

Zdroj: Riigikogu 2015; Dančák, Pospíšil a Rakovský 1999: 34

²⁹ Časový horizont od prvních parlamentních voleb po zavedení nové ústavy a vytvoření 100 členného parlamentu až do posledních demokratických voleb v meziválečném období.

³⁰ Strana práce, Lidová strana a Křesťanská lidová strana se ve volbách v roce 1932 pokusily o posílení svých volebních preferencí a společně vytvořily Národní stranu středu (*Rahvuslik Keskerakond; RK*), která získala 22,1 % a umístila se na druhém místě (Hloušek 2005: 591).

3. Konfliktní linie v estonském stranickém systému v období let 1986–2002

Po krátké etapě trvání demokratického meziválečného stranického systému, který byl v roce 1935 přerušen přechodem k autoritářskému systému, dochází v průběhu 40. let k definitivnímu rozkladu estonské suverenity a začlenění země pod Sovětský svaz³¹ jako jedné ze svazových republik. Po faktické ztrátě nezávislosti dochází v Estonsku k zavedení monopolu komunistické strany, jejíž představitelé se u moci udrželi více než 45 let.

Kvůli dlouhodobé vládě komunistické strany a snaze o rusifikaci celé země, byla na počátku 80. let estonská společnost téměř rozptýlena v sovětském politickém systému (Pospíšil ml. 2001). Prvotní projevy transformace doprovázené uvolňováním komunistického režimu se začaly objevovat na přelomu 80. a 90. let, kdy začíná docházet k rozsáhlým změnám nejen uvnitř Sovětského svazu, ale i uvnitř Estonska, které se následně staly impulzem k pozvolné obnově multipartismu.

Po několika dekádách sovětské nadvlády došlo v Estonsku k natolik hlubokým společenským a politickým změnám, které vážně narušily tradiční sociopolitické struktury a s nimi i původní konfliktní linie ve společnosti, že navázání na historické politické strany nebylo příliš úspěšné. Nově vznikající politické formace se začínají utvářet na základě nových konfliktních linií.

3.1. Charakteristika stranického systému v období transformace

Bouřlivý vývoj, kterým prošel stranický systém Estonska v průběhu transformace, můžeme podle klasifikace Víta Hlouška či Reina Taagepera rozdělit do třech hlavních vývojových etap. Počátečním impulzem pro uvolňování komunistického režimu a částečnou emancipací na Sovětském svazu byly Gorbačovovy reformy v podobě perestrojky a glasnosti v polovině 80. let. Tyto reformy odstartovaly proces transformace režimu

³¹ Na základě paktu Molotov-Ribbentrop bylo Estonsko v roce 1940, obdobně jako další pobaltské země, zahrnuto do sféry vlivu SSSR.

a zahájily tak první etapu obnovy stranického systému Estonska v období let 1986–1988 (Taagepera 1993: 121–124; Hloušek 2005: 588–590). V této etapě vývoje můžeme vysledovat formování zárodků budoucích politických subjektů (zejména ekologicky orientovaných občanských iniciativ³²), které se staly významnou součástí pozdějších reformních elit.

Počátek skutečné demokratizace a postupného obnovování suverenity Estonska však představovala až druhá etapa transformace, vymezená obdobím od konce roku 1988 až do roku 1991. Zásadním zlomem v této fázi vývoje estonského stranického systému, byl vznik první politické platformy (Estonské lidové fronty) jako alternativy k dosavadní vládnoucí komunistické straně, která vystupovala s otevřenými politickými ambicemi a požadavky. K definitivní roztržce s moskevským centrem dochází na počátku roku 1991, kdy se konalo referendum o obnovení plné státní nezávislosti Estonska³³ (Hloušek 2000b; Arter 1996: 145–148). Po úspěšném referendu dochází 20. srpna 1991 k vyhlášení nezávislosti a vzniku samostatné Estonské republiky.

Finální etapu transformace estonského politického systému můžeme vymezit roky 1992–2002, kdy dochází k zavedení nové ústavy³⁴ a vytvoření demokratického stranického prostředí. V průběhu první poloviny 90. let je možné nově vznikající estonský stranický systém charakterizovat jako značně polarizovaný a roztržštěný (Saarts 2012: 6–7). Mnoho politických stran se potýkalo s nedostatečnou vnitřní organizací, s absencí stálé členské základny či rychlou ztrátou voličské důvěry.

K určité stabilizaci celého systému přispěl v polovině 90. let zákon o politických stranách stanovující kvótu minimálně 1000 členů pro strany, které se chtějí účastnit parlamentních voleb (Dančák, Pospíšil a Rakovský 1999: 27–28; Pettai a Toomla 2003: 1–2; Švec 1996: 255–260). K další stabilizaci a větší transparentnosti estonského stranického systému přispěl

³² Tyto iniciativy vznikaly na základě obav o stav životního prostředí (a jeho související dopad na demografickou situaci v dané lokalitě) např. v souvislosti s plánováním otevření fosforitových dolů v severovýchodním Estonsku v okolí Rakvere.

³³ 77,8 % obyvatel se vyjádřilo pro nezávislost (Riigikogu 2015).

³⁴ Podle ústavy, která vešla v platnost v únoru roku 1992, je Estonsko parlamentní demokracií, ve které je legislativní orgán představován 101 členným parlamentem voleným na čtyřleté funkční období systémem proporčního zastoupení s 5% uzavírací klauzulí.

volební zákon z roku 1998 zakazující utváření předvolebních koalic. Na konci 90. let tak můžeme mluvit o částečné konsolidaci a stabilizaci stranického spektra. Změnu v logice fungování estonského stranického systému přináší až rok 2003, který bude podrobněji rozebrán ve čtvrté kapitole.

3.2. Identifikace hlavních konfliktních témat

Estonské stranické spektrum prošlo v průběhu transformace režimu značně složitým procesem vývoje. Od poloviny 80. let, kdy dochází k opětovnému probuzení politického života a vzniku názorové opozice vůči vládnoucí komunistické straně, se v rámci estonské společnosti začala objevovat nová (značně silná) konfliktní témata, která přispěla k formování nových politických subjektů i pozdější silné polarizaci estonského stranického systému.

Tyto nové konflikty, které v různé intenzitě působily v rámci estonské společnosti, můžeme rozdělit do třech skupin (demokratizace, marketizace, budování národa), které podrobněji analyzujeme v následujících podkapitolách.

3.2.1. Demokratizace

Za určující konfliktní linii, která hrála významnou roli především na počátku transformace, můžeme považovat konfliktní linii vedoucí mezi komunistickým režimem a antirežimní opozicí, která se v rámci estonské společnosti silněji prosazuje zejména v druhé polovině 80. let. Tato konfliktní linie přispěla v rámci obnovujícího se estonského stranického systému k vytvoření prvních opozičních hnutí, vymezujících se vůči vládě komunistické strany.

Jednou z prvních politických formací, utvářenou na základě konfliktní linie komunismus vs. antikomunismus, byla Estonská lidová fronta (*Eestimaa rahvarinne; ER*), která představovala široké proreformní hnutí sdružující jak menší opoziční subjekty, tak část proreformních komunistů (Taagepera 1993: 135). Lidová fronta byla od začátku své existence (od roku 1988) spíše umírněným hnutím, jehož požadavky se pohybovaly v rámci Gorbačovových reforem.

Se stále rostoucí podporou se Lidová fronta začala postupně propracovávat k požadavku obnovení nezávislosti Estonska³⁵. Díky široké podpoře veřejnosti Lidová fronta zvítězila v prvních polosoutěživých volbách v roce 1990, kde získala 45 z celkových 105³⁶ mandátů. Od roku 1991 se však začala její podpora výrazně zmenšovat, a to zejména kvůli silicím rozporům uvnitř hnutí. Z Lidové fronty se začaly postupně oddělovat sociálnědemokratické, liberální, ale i agrární formace. K definitivnímu rozpadu hnutí dochází v listopadu 1993 (Hloušek 2005: 594; Taagepera 1993: 176).

3.2.2. Marketizace

V pozdější fázi demokratické transformace můžeme v rámci estonské společnosti vysledovat utváření dvou konfliktních linií, jejichž působení se částečně prolíná. Prvním konfliktem byla socioekonomická konfliktní linie, která se formovala kolem sporu o podobu a rychlost ekonomických reforem. Druhým pak konfliktní linie vedoucí mezi městem a venkovem, která byla zapříčiněna rozdíly v socioekonomickém postavení mezi městy a venkovskými oblastmi³⁷ (Hloušek 2000b).

Na základech socioekonomické konfliktní linie se v průběhu 90. let v estonském stranickém systému profilovaly dva typy politických subjektů. Na jedné straně přispěla tato konfliktní linie k utváření sociálnědemokratických politických formací, podporujících šetrnější a pozvolnější průběh ekonomických reforem a na druhé straně ke vzniku formací liberálně-konzervativních, orientovaných na rychlejší tempo ekonomických změn a přechod k tržní ekonomice.

Nevýraznější středolevou sociálnědemokratickou formací, která se soustředila zejména na pozvolnou ekonomickou transformaci a zmírnění jejích dopadů, byla strana Umírněných (*Mõõdukad; M*). Od svého vzniku

³⁵ V průběhu druhé poloviny 80. let se objevovali i radikální nacionalistické a indepentistické formace jako např. Strana estonské národní nezávislosti či Estonská společnost národního dědictví. Tyto subjekty však měly oproti Lidové frontě slabší pozici v procesu transformace.

³⁶ Voleno bylo 101 poslanců, 4 křesla byla vyhrazena pro zástupce sovětské armády.

³⁷ Ve venkovských oblastech (kde žilo okolo 30 % obyvatelstva) nedošlo ke zlepšení ekonomické situace, které lze (díky ekonomickým reformám) pozorovat ve městě. Ekonomické rozdíly mezi městem a venkovem se dále prohlubovaly.

v roce 1992, odštěpením od Estonské lidové fronty³⁸, se tato strana profilovala jako platforma zastupující zájmy obyvatelstva, které by na rychlých ekonomických reformách mohlo ztrácet (Arter 1996: 170–175). Větší část jejího elektorátu tak tvořila starší část obyvatelstva (zejména důchodci), ale i část rurálního obyvatelstva.

Do jisté míry opoziční formací vůči straně Umírněných vytvářela středopravá Reformní strana³⁹ (*Eesti Reformierakond; ER*), orientovaná na podporu tržní ekonomiky a podnikání. Na rozdíl od strany Umírněných Reformní strana reprezentovala zájmy té části obyvatelstva, která na rychlé ekonomické transformaci profitovala (Pettai a Toomla 2003: 12–15; Arter 1996: 230). Její elektorát tvořili zejména podnikatelé a urbánní obyvatelstvo.

Prohlubování socioekonomických rozdílů mezi městy a venkovem přispělo v první polovině 90. let k formování agrárních politických stran. Nejsilnější agrární formací představovala Estonská venkovská lidová strana (*Eesti maarahva erakond; EME*), která se orientovala jak na družstevní, tak na soukromé zemědělce.

3.2.3. Budování národa

Jednou z nejostřejších konfliktních linií, kterou můžeme nalézt v rámci estonského stranického systému v období transformace, je konfliktní linie nacionalistická. Přítomnost početné ruské menšiny, která na konci 80. let tvořila 38,5 % obyvatelstva⁴⁰, vytvářela značné napětí uvnitř nově se formujícího estonského stranického spektra (Pospíšil 1998: 204–209). Působení nacionalistické konfliktní linie mělo za následek vznik tří skupin politických formací.

První skupinu tvoří politické strany, které hájí a reprezentují zájmy etnických Rusů. Do této skupiny můžeme zařadit např. levicovou Ruskou stranu Estonska (*Vene Erakond Eestis; VEE*), která byla ve svých

³⁸ Původní název strany byl Estonská sociálně demokratická strana nezávislosti, v roce 1996 však došlo ke sloučení Sociálně demokratické strany a Venkovské strany středu a strana přijala název Umírnění.

³⁹ Reformní strana vznikla v roce 1994.

⁴⁰ Ve 30. letech 20. století tvořila ruskojazyčná populace v Estonsku pouze 8,2 % (Hloušek 2002b).

požadavcích značně radikální a prosazovala jak značnou autonomii ruské komunity tak oficiální zavedení státu dvou národů. Druhá skupina politických formací, utvářených na základě nacionalistické konfliktní linie, je představována umírněnými stranami, které prosazovaly kompromisní řešení otázky ruské menšiny. Mezi tyto strany můžeme zařadit i středolevou Estonskou sjednocenou lidovou stranu (*Eestimaa Ühendatud Rahvapartei; EÜRPP*). Poslední skupinu tvoří nacionalistické estonské politické strany, které hájí zájmy etnických Estonců a odmítají jakékoliv ústupky rusofonnímu obyvatelstvu (Deloy 2003). Do této skupiny politických stran můžeme zařadit např. pravicovou Vlasteneckou unii (*Isamaaliit; I*).

3.2.4. Vliv konfliktních linií

V následující tabulce 4 můžeme shrnout volební výsledky jednotlivých politických bloků ve čtyřech parlamentních volbách v období let 1990–1999. Určující konfliktní linií, která působila v rámci estonského stranického systému na počátku transformace, byla konfliktní linie komunismus vs. antikomunismus disponující největší mobilizační silou na počátku 90. let. Po rozpadu Lidové fronty ustupuje tato linie do pozadí.

Významnou konfliktní linií, která do značné míry formovala estonské stranické spektrum v období transformace, byla nacionalistická konfliktní linie vytvářející opozici etnických Estonců vůči ruské menšině. Intenzita této linie se nejsilněji projevila v prvních svobodných volbách, následně její význam postupně slábl (Vabariigi Valimiskomisjon. 2015). Důvody této změny souvisely s přijetím určitých úступků v otázce zisku státního občanství pro příslušníky ruské menšiny⁴¹, a dále se změnou politických preferencí členů rusofonní minority, kteří estonské občanství již získali.

Podstatnou, avšak v období transformace slabší konfliktní linií, představovala konfliktní linie socioekonomická, na jejímž základě se profilovaly pravicové (liberální) a levicové (sociálnědemokratické) politické

⁴¹ V roce 1993 byl přijat zákon o občanství, který stanovil, že občanství náleží pouze těm příslušníkům rusofonní minority, kteří byli občani před sovětskou okupací (před rokem 1940) a jejich potomkům. Většina členů ruské menšiny tak byla vyřazena z politického života. Během let 1998–1999 byl zákon novelizován a rozšířen o možnost udělení občanství.

formace. Působení této konfliktní linie bylo částečně ovlivněno negativní historickou zkušeností s levicovou politikou. Díky této historické zkušenosti panovaly obavy z levicových stran, což se odrazilo i ve volebních preferencích estonských voličů a výsledném počtu mandátů získaných levicovými stranami.

Poslední konfliktní linií, která přispěla k formování stranického spektra v průběhu transformace, byla konfliktní linie město vs. venkov, na které se utvářely agrární politické strany (Deloy 2003; Arter 1996: 232–234; Hloušek 2005: 600). Největší mobilizační silou disponovala tato konfliktní linie do poloviny 90. let, následně však její význam postupně upadal.

Tabulka 4 – Síla jednotlivých bloků v Estonsku – zisk mandátů

Blok	1990	1992	1995	1999
Antikomunismus	43	15	-	-
Estonský nacionalismus	25	39	13	18
Ruský nacionalismus	27	-	6	6
Sociálnědemokratický	-	6	6	17
Liberální	-	15	19	18
Agrární	-	23	21	7
Ostatní	10	2	36	35
Celkem	101	101	101	101

Zdroj: autorka – na základě Riigikogu 2015

V tabulce 5 můžeme demonstrovat volební výsledky jednotlivých nejvýznamnějších politických stran utvářených na základě výše zmíněných konfliktních linií působících v období transformace.

Díky stále silné polarizaci stranického spektra, častému vzniku předvolebních koalicí a vysoké voličské volatilitě však nemůžeme určit jedinou dominantní stranu, která by působila po celé období transformace, jako tomu bylo v případě meziválečného stranického systému. Mezi silnější strany tohoto období můžeme zařadit např. I či ER.

Tabulka 5 – Volební zisky relevantních politických stran v období let 1990 – 1999 – procentuální zisk hlasů

Blok	Strana	1990	1992	1995	1999
Antikomunistický	ER	41%	12,3%	-	-
Estonský nacionalismus	I	-	22%	7,9%	16,1%
Sociálnědemokratický	M	-	9,7%	6%	15,2%
Liberální	ER	-	-	16,2%	15,9%
Agrární	EME	-	-	32,2% (v koalici s KE ⁴²)	7,3%
Ruský nacionalismu	EÜRP	-	-	5,9%	6,1%
	VEE	-	-	5,9% (v koalici s EÜRP)	2%

Zdroj: Riigikogu 2015; Dančák, Pospíšil a Rakovský 1999: 34

⁴² KE – Koaliční strana, středolevá politická formace.

4. Konfliktní linie v estonském stranickém systému v období let 2003–2015

Stranický systém Estonska se v průběhu transformace potýkal s mnoha strukturálními problémy vycházejícími jak ze silné fragmentace stranického spektra a slabší ideologické profilace stran, tak z vysoké voličské volatility či nedůvěry voličů v politické subjekty. I přes bouřlivý vývoj celého systému v období transformace můžeme mluvit (zejména od konce 90. let) o jeho postupné stabilizaci a konsolidaci. Politické změny ve formě zákona o politických stranách či zrušení možnosti utváření předvolebních koalic přispěly k pozvolnému snížení fragmentace politické scény, které pomohlo k postupnému zvyšování důvěry v politické strany, ale i snížení fluktuace voličů.

Počátek formování současného estonského stranického spektra můžeme vymezit rokem 2003, který zásadním způsobem změnil dosavadní logiku fungování estonského stranického systému. V tomto období se na politické scéně objevují zcela nové politické subjekty, které nahradily část politických formací působících v období transformace (Deloy 2003; Deloy 2007; Hloušek 2005: 597–600; Whitefield a Rohrschneider 2012: 10–15). Tyto nové politické strany se prezentovaly jako alternativy vůči stávajícím politickým formacím, a svou organizační strukturou a ideologickou profilací se částečně přibližovaly typu západoevropských politických stran.

S postupným slábnutím některých transformačních konfliktních linií, obměnou části stranického spektra a pozvolnou stabilizací systému se tak estonský stranický systém od roku 2003 posouvá od polarizovaného pluralismu (působícího v 90. letech) k pluralismu umírněnému (European Social Survey 2004)

4.1. Charakteristika současného stranického systému

Podoba současného stranického systému je výsledkem více než 20 let působení nejrůznějších konfliktních témat uvnitř estonské společnosti. Díky snižování ostrosti některých konfliktních linií, které přispívaly ke zvýšené fragmentaci stranického spektra, můžeme současný stranický

system Estonska charakterizovat jako system umírněného pluralismu, ve kterém se stabilně pohybuje 5–6 relevantních politických stran.

V současném stranickém spektru nenalezneme žádnou dominantní politickou formaci, která by byla schopna sama sestavit vládní většinu. V případě estonského stranického systému se tak prozatím setkáváme výlučně s vládami koaličními (Riigikogu 2015). I přes koaliční charakter vládnutí však disponují vládní strany značnou mírou nezávislosti⁴³. Díky takto nastavenému systému můžeme mluvit o částečném přibližování estonského stranického systému ke stranickým systémům západoevropským či skandinávským (stále zde však existují určité rozdíly).

4.2. Identifikace hlavních konfliktních témat

Obdobně jako v předchozích vývojových etapách můžeme i v rámci současného estonského stranického systému identifikovat určitá konfliktní témata spolupodílející se na jeho podobě. Díky pozvolné konsolidaci stranického systému a proměně některých relevantních politických aktérů na počátku 21. století tak dochází i k určitým změnám v rozvrstvení konfliktních témat ve společnosti.

Některé konfliktní linie působící v období transformace režimu (např. komunismus vs. antikomunismus; město vs. venkov) ustupují do pozadí a s nimi i politické formace, které se na základě těchto konfliktů utvářely (Deloy 2003). U dalších konfliktních linií dochází naopak k posílení jejich významu a mobilizační síly a zvýšení jejich potenciálu pro formování nových politických aktérů. V rámci soudobého estonského stranického systému můžeme vysledovat i zárodky nových konfliktních témat, která se však zatím ve větší míře nedokázala prosadit. Hlavní konfliktní linie uvnitř současného stranického systému, a na jejich základě utvářené politické formace, můžeme rozdělit do dvou kategorií (marketizace, budování národa), které analyzujeme v následujících podkapitolách.

⁴³ Jednotlivé vládní politické strany a jejich ministři mají odpovědnost za jim svěřené resorty, ve kterých disponují značnou nezávislostí rozhodování. Jediné omezení je dodržování koaliční smlouvy.

4.2.1. Marketizace

Nejvýraznější konfliktní linií, která se podílí na strukturaci estonského stranického systému i elektorátu, je konfliktní linie socioekonomická. Působení této konfliktní linie můžeme vysledovat už od období transformace. Současná socioekonomická se však od podoby transformační socioekonomické linie značně liší. Zatímco v období transformace vytvářela socioekonomická konfliktní linie opozici především mezi zastánci umírněných a pozvolných ekonomických reforem a přívrženci rychlé ekonomické transformace a zavedení tržní ekonomiky, v současnosti se tato linie přibližuje spíše původnímu socioekonomickému konfliktu. V současnosti tak socioekonomická konfliktní linie vytváří opozici spíše mezi levicovými stranami zastávající sociální politiku a stranami pravicovými prosazující liberální ekonomickou politiku a tržní hospodářství.

Aktuálně nejvýznamnější středolevou politickou formací, formovanou na základech socioekonomické konfliktní linie, je Sociálnědemokratická strana (*Sotsiaaldemokraatlik Erakond*, *SDE*⁴⁴) působící od roku 1992. Nyní tato strana zastupuje zejména zájmy nižších a středních vrstev obyvatelstva. Její elektorát tvoří především osoby starší 40 let (nejčastěji s dokončeným středoškolským vzděláním). Sociálnědemokratická strana získává volební podporu napříč celou estonskou populací a vytváří tak vhodnou platformu jak pro etnické Estonce, tak příslušníky rusofonní minority⁴⁵ (European Social Survey 2004; European Social Survey 2006; European Social Survey 2008; European Social Survey 2010; Vabariigi Valimiskomisjon 2015).

Nejsilnější opoziční formaci vůči Sociálnědemokratické straně představuje středopravá Reformní strana (taktéž fungující od první poloviny 90. let), jejíž elektorát je tvořen zejména mladšími středním a vyššími vrstvami obyvatelstva. Značnou část elektorátu strany tak tvoří vysokoškolsky vzdělané, městské obyvatelstvo⁴⁶ či drobní a střední

⁴⁴ Strana Umírnění se v roce 2004 přejmenovala na Sociálnědemokratickou stranu.

⁴⁵ Ruská menšina tvoří v průměru 6 % elektorátu Sociálnědemokratické strany.

⁴⁶ Reformní strana se orientuje zejména na urbánní obyvatelstvo. Více než pětina její pravidelné podpory pochází z Tallinu či Tartu.

podnikatelé. Obdobně jako SDE se Reformní strana profiluje jako vhodná alternativa jak pro etnické Estonce, tak ruskou menšinu (European Social Survey 2004; European Social Survey 2008; Deloy 2007).

Zcela novou politickou formaci, utvářenou na základě socioekonomické konfliktní linie, představuje Svaz pro Estonskou republiku „Res Publica (*Ühendus Vabariigi Eest* „Res Publica“; *Res Publica*). Tato strana vzniklá na konci roku 2001 se profilovala jako liberálně-konzervativní formace a obdobně jako Reformní strana čerpala svou volební podporu ze středních a vyšších vrstev urbánního obyvatelstva. Oproti předchozím politickým formacím se však těšila podpoře zejména z řad etnických Estonců (Deloy 2007; European Social Survey 2004; European Social Survey 2006; European Social Survey 2008). V roce 2007 se strana sloučila s Vlasteneckou unií a vytvořila tak Svaz pro vlast a Res Publica (*Isamaa ja Res Publica Liit, IRL*).

4.2.2. Budování národa

Konfliktní linií, která v současném stranickém systému zaujímá spíše druhotnou (avšak stále ještě významnou) pozici, je konfliktní linie nacionalistická, která byla v období transformace reprezentována nacionalistickými estonskými a ruskými politickými formacemi (Hloušek 2000b). S postupnou stabilizací systému a zjednodušením procesu získu státního občanství pro příslušníky ruské menšiny ale docházelo k postupnému upouštění od radikálních požadavků obou skupin i proměně politických postojů (zejména rusofonní minority).

Estonský nacionalismus a negativní postoj vůči liberalizaci udělování estonského občanství reprezentovala od počátku 90. let Vlastenecká unie. Od roku 2007, kdy se Vlastenecká unie spojila se Svazem pro Estonskou republiku, dochází k postupné liberalizaci postojů strany zvláště v otázkách získu občanství. I přes odstranění extrémně nacionalistických myšlenek zůstává nový Svaz pro vlast a Res Publica i nadále spíše konzervativní v přístupu k národnostním otázkám a vytváří tak volební platformu spíše pro voliče z řad etnických Estonců (Deloy 2011; Election Resources on the Internet 2015)

Díky postupnému zpřístupnění získání estonského občanství dochází ke změnám politických postojů i v rámci ruské menšiny žijící v Estonsku. Od původních levicových politických formací reprezentující zájmy rusofonní minority (Ruská strana Estonska, Estonská sjednocená strana), značná část příslušníků ruské menšiny přesunula svoji volební podporu k centristickým formacím, zejména pak ke Straně středu (*Eesti Keskerakond*; K). Estonská Strana středu, kterou můžeme charakterizovat jako stranu populistickou, ve svém programu kombinuje prvky sociálnědemokratické i liberální. Svým liberálním přístupem k „neestonskému“ obyvatelstvu se stala velmi populární mezi ruskou menšinou, která tvoří značnou část jejího současného elektorátu⁴⁷.

Jednou z nových konfliktních linií v rámci estonského stranického systému, která spadá pod kategorii budování národa, je národně-kosmopolitní konfliktní linie (Hloušek 2007: 361–378). Tato konfliktní linie přispívá k vytváření opozice mezi proevropskými a euroskeptickými politickými formacemi. V rámci estonského stranického přispělo působení této konfliktní linie v posledních letech k utváření prvních euroskeptických politických formací. Jednou z takových stran je i pravicová Konzervativní lidová strana Estonska (*Eesti Konservatiivne Rahvaerakond*, *EKRE*), která vznikla v roce 2012. Ve svém programu strana kloubí myšlenky euroskeptismu, estonského nacionalismu, přímé demokracie a sociálního konzervatismu (Deloy 2015; European Social Survey 2012; European Social Survey. 2014). Hlavní část své podpory nachází strana zejména u středních příjmových tříd a mladší části populace (do 39 let).

Národně-kosmopolitní linie působí v současném stranickém systému Estonska prozatím okrajově. Její další vývoj a potenciaální mobilizační sílu tak bude možné sledovat až s nadcházejícími roky a parlamentními volbami.

4.2.3. Vliv konfliktních linií

V následující tabulce 6 můžeme demonstrovat sílu jednotlivých politických bloků v období posledních čtyř parlamentních voleb (2003–

⁴⁷ V průměru 75 % etnických Rusů podporuje ve volbách Stranu středu (Deloy 2015).

2015), a to na základě počtu získaných mandátů. Z rozboru výsledků můžeme určit sílu jednotlivých konfliktních linií v daném období. Nejsilnější konfliktní linií, která od konce 90. let značně posílila svůj význam pro strukturaci estonského stranického systému, je socioekonomická konfliktní linie, na jejímž základě dochází k formování sociálnědemokratických a liberálních politických formací.

Důležitou, avšak v současném stranickém systému již spíše druhotnou, konfliktní linií je linie nacionalistická. Tuto konfliktní linii do roku 2003 představoval blok radikálního estonského nacionalismu (reprezentovaný zejména Vlasteneckou unií). S postupným slábnutím radikality nacionalistických politických postojů dochází ke slábnutí nacionalistické konfliktní linie a k jejímu postupnému rozptýlení mezi blok centristický (hojně podporovaný rusofonní minoritou) a liberální (podporovaný převážně etnickými Estonci). K částečnému obnovení nacionalistické konfliktní linie dochází díky působení nové nacionalisticko-kosmopolitní konfliktní linie (Deloy 2011). Tato konfliktní linie dává v současnosti vzniknout stranám euroskeptickým, které ve své ideologii často zahrnují i prvky estonského nacionalismu.

Tabulka 6 – Síla jednotlivých bloků v Estonsku – zisk mandátů

Blok	2003	2007	2011	2015
Sociálnědemokratický	6	10	19	15
Liberální	47	50	56	44
Centristický	28	29	26	27
Estonský nacionalismus	7	-	-	-
Euroskeptický	-	-	-	7
Ostatní	13	12	-	8
Celkem	101	101	101	101

Zdroj: autorka – na základě Riigikogu 2015

V tabulce 7 můžeme vyjádřit volební zisky jednotlivých politických stran v období posledních čtyř parlamentních voleb. Díky působení silné socioekonomické konfliktní linie patří mezi nejsilnější strany ER, IRL a SDE, které dohromady zpravidla získávají více než polovinu všech hlasů.

Nacionalistická konfliktní linie je od roku 2007 transformována do podoby centristické a populistické K, která získává podporu zejména z řad rusofonního obyvatelstva. V posledních parlamentních volbách 2015 se na politické scéně objevuje euroskeptická a nacionalistická EKRE.

Tabulka 7 – Volební zisky relevantních politických stran v období let 2003–2015 – procentuální zisk hlasů

Blok	Strana	2003	2007	2011	2015
Liberální	ER	17,7%	27,8%	28,6%	27,7%
	IRL	-	17,9%	20,5%	13,7%
	RES PUBLICA	24,6%	-	-	-
Centristický	K	25,4%	26,1%	23,3%	24,8%
Sociálnědemokratický	SDE	7%	10,6%	17,1%	15,2%
Estonský nacionalismus	I	7,3%	-	-	-
Euroskeptický	EKRE	-	-	-	8,1%

Zdroj: Riigikogu 2015; Vabariigi Valimiskomisjon 2015

Závěr

Tématem předložené bakalářské práce byla analýza konfliktních linií, které přispěly k formování současného stranického systému Estonska. Práce si kladla za cíl identifikovat a následně analyzovat hlavní konfliktní témata, která přispěla k rozštěpení estonské společnosti v rámci preferencí k různým politickým stranám a následně určit jejich intenzitu a vliv na formování stranického systému země. S využitím teorie konfliktních linií S. Rokkana a S. M. Lipseta a jejich následných modifikací, přizpůsobených pro rozbor středoevropských a východoevropských stranických systémů, provedla práce analýzu třech vývojových etap estonského stranického systému od 20. let 20. století do počátku 21. století.

Prvním zkoumaným obdobím vývoje estonského stranického systému bylo období meziválečné. Tato první etapa budování nového stranického systému a moderního demokratického státu trvala velmi krátce, v podstatě do roku 1935, kdy byly tendence usilující konsolidovat demokratický systém přerušeny přechodem k autoritářskému režimu. Estonský meziválečný stranický systém se po dobu své existence potýkal s mnoha problémy. Mezi nejzávažnější z nich patřila vzájemná izolace jednotlivých politických táborů, která vedla jak ke značné roztržičnosti parlamentu a nestabilitě vlád, tak k silné názorové polarizaci veřejnosti.

Příčinu tohoto stavu můžeme nalézt v přítomnosti silných a ostrých konfliktních linií, které meziválečnou estonskou společnost rozdělovaly. Na základě analýzy volebních výsledků nejvýznamnějších meziválečných politických formací a rozboru síly jednotlivých politických bloků, práce analyzovala působení všech čtyřech (klasických) konfliktních témat, která přispěla k formování meziválečného stranického spektra. Nejsilnější konfliktní linií v rámci meziválečného stranického systému byla konfliktní linie město vs. venkov, na jejímž základě docházelo k profilaci agrárních politických formací. Důležitou, byť druhotnou konfliktní linií, byla linie vedoucí mezi zájmy vlastníků a pracujících, která přispěla k utváření sociálnědemokratických, komunistických i liberálně orientovaných politických formací. Jistou roli, ač nepříliš výraznou, sehrály i konfliktní

linie centrum vs. periferie (strany etnických menšin) a církve vs. stát (křesťanskodemokratické strany).

Druhým zkoumaným obdobím bylo období transformace, vymezené roky 1986–2002. Po několika dekádách vlády komunistické strany dochází v Estonsku na pomezí 80. a 90. let 20. století k postupné obnově multipartismu. Kontinuita nově vznikajícího stranického systému se stranickým systémem meziválečným však byla jen velmi omezená a spíše formální. Do popředí se dostávají nová konfliktní témata spojená s transformací systému, která byla doprovázena snahou o národní a státní emancipaci na Sovětském svazu, či se soupeřením mezi reformisty a komunisty.

S využitím analýzy síly politických formací v období transformace práce identifikovala čtyři nejvýraznější konfliktní linie, které spoluutvářely podobu stranického systému v období transformace. Určující konfliktní linií, která působila v rámci estonského stranického systému zejména na počátku transformace, byla konfliktní linie komunismus vs. antikomunismus vytvářející opozici mezi zastánci komunistického režimu a antirežimní opozicí, na jejímž základě docházelo k utváření širokých lidových hnutí typu fóra. Po obnovení nezávislosti Estonska však dochází k postupnému slábnutí této linie. Druhou výraznou konfliktní linií, která v průběhu transformace přispívala ke značné polarizaci stranického spektra, byla konfliktní linie nacionalistická vedoucí mezi stranami zastupující zájmy etnických Estonců a stranami reprezentujícími požadavky ruské menšiny. Slabší konfliktní témata působící na utváření stranického systému v tomto období byly představovány konfliktní linií socioekonomickou a konfliktní linií město vs. venkov.

Posledním zkoumaným vývojovým obdobím byla analýza současného stranického systému, který můžeme vymežit roky 2003–2015. Toto období vývoje stranického systému Estonska můžeme charakterizovat jako období jeho postupné stabilizace a konsolidace. Navzdory slábnutí ostrosti některých transformačních konfliktních linií, můžeme i v současném

estonském stranickém systému identifikovat konfliktní témata, která se podílejí na formování jeho soudobé podoby.

Obdobně jako v předchozích vývojových etapách práce využila pro identifikaci výrazných konfliktních linií rozbor volebních výsledků jednotlivých politických bloků a politických stran. Aktuálně nejsilnější konfliktní linií, která od konce 90. let 20. století značně posílila svůj vliv na strukturu estonského stranického systému, je linie socioekonomická, na jejímž základě dochází k formování sociálnědemokratických a liberálních politických formací. V současnosti slabší, avšak stále přítomnou, konfliktní linií je linie nacionalistická, která v souvislosti se slábnutím radikalitý nacionalistických politických postojů prošla určitou transformací. Jednou z nových (prozatím okrajových) konfliktních linií v rámci estonského stranického systému je národně-kosmopolitní konfliktní linie, přispívá k vytváření opozice mezi proevropskými a euroskeptickými politickými formacemi.

Stranický systém Estonska byl po celou dobu své existence spoluutvářen silnými konfliktními tématy ve společnosti, které přispěly k formování jeho současné podoby. Už od doby meziválečného stranického systému, kdy v rámci estonského stranického systému působily obdobné konfliktní linie jako ve stranických systémech západní Evropy, až po vznik nových konfliktů v období transformace, se konfliktní linie vždy zásadním způsobem podílely na podobě estonského stranického systému.

Prameny a literatura

Prameny

Internetové zdroje

Election Resources on the Internet. 2015.

<http://www.electionresources.org/ee/> (20. 09. 2015).

European Social Survey. 2002. „Dataset: ESS1-2002, ed.6.4.” *European Social Survey*. Dostupné na:

http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://nesstar.ess.nsd.uib.no/obj/fStudy/ESS3e03.5&mode=documentation&v=2&submode=variable&variable=http://nesstar.ess.nsd.uib.no/obj/fVariable/ESS3e03.5_V481&top=yes (12. 10. 2015).

European Social Survey. 2004. „Dataset: ESS2-2004, ed.3.4.” *European Social Survey*. Dostupné na:

http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://nesstar.ess.nsd.uib.no/obj/fStudy/ESS3e03.5&mode=documentation&v=2&submode=variable&variable=http://nesstar.ess.nsd.uib.no/obj/fVariable/ESS3e03.5_V481&top=yes (15. 10. 2015).

European Social Survey. 2006. „Dataset: ESS3-2006, ed.3.5.” *European Social Survey*. Dostupné na:

http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://nesstar.ess.nsd.uib.no/obj/fStudy/ESS3e03.5&mode=documentation&v=2&submode=variable&variable=http://nesstar.ess.nsd.uib.no/obj/fVariable/ESS3e03.5_V481&top=yes (15. 10. 2015).

European Social Survey. 2008. „Dataset: ESS4-2008, ed.4.3.” *European Social Survey*. Dostupné na:

http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://nesstar.ess.nsd.uib.no/obj/fStudy/ESS3e03.5&mode=documentation&v=2&submode=variable&variable=http://nesstar.ess.nsd.uib.no/obj/fVariable/ESS3e03.5_V481&top=yes (15. 10. 2015).

European Social Survey. 2010. „Dataset: ESS5-2010, ed.3.2.” *European Social Survey*. Dostupné na:

http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://nesstar.ess.nsd.uib.no/obj/fStudy/ESS3e03.5&mode=documentation&v=2&submode=variable&variable=http://nesstar.ess.nsd.uib.no/obj/fVariable/ESS3e03.5_V481&top=yes (13. 10. 2015).

European Social Survey. 2012. „Dataset: ESS6-2012, ed.2.1.” *European Social Survey*. Dostupné na:

http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://nesstar.ess.nsd.uib.no/obj/fStudy/ESS3e03.5&mode=documentation&v=2&submode=variable&variable=http://nesstar.ess.nsd.uib.no/obj/fVariable/ESS3e03.5_V481&top=yes (13. 10. 2015).

European Social Survey. 2014. „Dataset: ESS7-2014, ed.1.0.” *European Social Survey*. Dostupné na:

http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://nesstar.ess.nsd.uib.no/obj/fStudy/ESS3e03.5&mode=documentation&v=2&submode=variable&variable=http://nesstar.ess.nsd.uib.no/obj/fVariable/ESS3e03.5_V481&top=yes (15. 10. 2015).

Riigikogu. 2015. <http://www.riigikogu.ee/en/> (10. 11. 2015).

Vabariigi Valimiskomisjon. 2015. <http://www.vvk.ee/?lang=en> (08. 10. 2015).

Literatura

Arter, David. 1996. *Parties and Democracy in the Post-Soviet Republics. The Case of Estonia*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company Ltd.

Berglund, Sten, Deegan-Krause, Kevin a Ekman, Joakim eds. 2013. *Handbook of Political Change in Eastern Europe*. Cheltenham; Northampton: MA Edward Elgar Publishing.

Dančák, Břetislav, Pospíšil, Ivo a Rakovský, Adam. 1999. *Pobaltí v transformaci. Politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska*. Brno: MPÚ MU.

Deloy, Corinne. 2003. „General elections in Estonia, 2nd March 2003.“ *Fondation Robert Schuman*. Dostupné na: <http://www.robert->

[schuman.eu/en/eem/0140-general-elections-in-estonia-2nd-march-2003](http://www.robert-schuman.eu/en/eem/0140-general-elections-in-estonia-2nd-march-2003) (21. 09. 2015).

Deloy, Corinne. 2007. „General elections in Estonia, 4th march 2007.” *Fondation Robert Schuman*. Dostupné na: <http://www.robert-schuman.eu/en/eem/0616-general-elections-in-estonia-4th-march-2007> (20. 09. 2015).

Deloy, Corinne. 2011. „General Elections in Estonia, 6th march 2011.” *Fondation Robert Schuman*. Dostupné na: <http://www.robert-schuman.eu/en/doc/oee/oee-1131c-en.pdf> (20. 09. 2015)

Deloy, Corinne. 2015. „General Elections in Estonia: a more uncertain election than forecast.” *Fondation Robert Schuman*. Dostupné na: <http://www.robert-schuman.eu/en/doc/oee/oee-1572-en.pdf> (21. 09. 2015)

Hloušek, Vít. 2000a. „Konfliktní linie v postkomunistických systémech politických stran.” *Politologický časopis* 7, č. 4, s. 373–395.

Hloušek, Vít. 2000b. „Stranický systém Estonska.” *Středoevropské politické studie* 2, č. 2. Dostupné na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=125> (18. 03. 2015).

Hloušek, Vít. 2002a. „Koncept konfliktních linií v západní politické vědě a jeho proměny.” *Politologický časopis* 9, č. 4, s. 398–414.

Hloušek, Vít. 2002b. „Koncept konfliktních linií ve střední a jihovýchodní Evropě – tři roviny analýzy.” *Středoevropské politické studie* 4, č. 2–3, Dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=34> (18. 03. 2015)

Hloušek, Vít. 2002c. „Stranické systémy pobaltských států v první fázi demokratické politiky.” *Středoevropské politické studie* 4, č. 1, Dostupné na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=54> (18. 03. 2015).

Hloušek, Vít a Kopeček, Lubomír. 2005. *Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou*. Working Paper 10, Institut pro srovnávací politologický výzkum FSS MU. Dostupné na: http://www.iips.cz/userfiles/file/wp_10_konfliktni_linie.pdf (10. 09. 2015).

- Hloušek, Vít. 2005. „Estonsko.“ In: Strmiska, Maxmilián, Hloušek, Vít et al. *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál, 588–602.
- Hloušek, Vít. 2007. „Koncept konfliktních linií a problematika evropské integrace.“ *Sociologický časopis* 43, č. 2, 36–378.
- Kitschelt, Herbert et al. 1999. *Post-communist Party Systems : Competition, Representation, and Inter-Party Cooperation*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Klíma, Michal. 1998. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. České Budějovice: Radix.
- Kopeček, Lubomír. 2002. „Aplikace rokkanovské teorie cleavages na české politické strany na počátku éry masové politiky.“ *Středoevropské politické studie* 4, č. 2–3. Dostupné na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=36> (18. 03. 2015).
- Kopeček, Lubomír. 2005. „Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě.“ In: Strmiska, Maxmilián, Hloušek, Vít et al. *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál, 9–52.
- Lawson, Kay, Römmele, Andrea a Karasimeonov, Georgi, eds. 1999. *Cleavages, Parties, and Voters: Studies from Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland, and Romania*. Westport: Praeger Publishers.
- Lipset, Seymour M. a Rokkan, Stein. 1967 „Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction.“ In: Lipset, Seymour M., a Rokkan, Stein, eds.: *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspective*. New York – London: The Free Press, 1–64.
- Lipset, Seymour M. a Rokkan, Stein, eds. 1967. *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives*. New York: The Free Press.
- Malek, Juraj. 2010. *Komparácia stranických systémov pobaltských krajín po roku 1989*. Příspěvek přednesený na 6. studentské konferenci, Prešov 24. dubna 2010. Dostupné na http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Chovanec2/pdf_doc/43.pdf (18. 03. 2015).

Novák, Miroslav. 1999. „Utváření stranického systému v českých zemích.“ *Politologický časopis* 6, č. 2, 133–145.

Pettai, Vello a Toomla, Rein. 2003. *Political Parties in Estonia*. Příspěvek přednesený na konferenci The National Council for Eurasian and East European Research, Washington, D. C., 13. června 2003. Dostupné na: <https://www.ucis.pitt.edu/nceeer/2003-816-05g-Pettai.pdf> (25. 09. 2015).

Pospíšil, Ivo. 1998. „Ruská menšina v Pobaltí: etnické čistky či náprava minulých nespravedlností?“ *Politologický časopis* 5, č. 2, 204–209.

Pospíšil ml., Ivo. 2001. „Utváření stranicko-politického systému v Estonsku: Příklad napětí mezi institucionálním a dynamickým rámcem tranzice.“ *Středoevropské politické studie* 3, č. 2. Dostupné na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=85> (18. 03. 2015).

Raun, Toivo U. 2001. *Estonia and the Estonians*. 2. rozš. a dopl. vyd. Stanford: Hoover Institution Press.

Roskin, Michael G. 1993. “The Emerging Party Systems of Central and Eastern Europe.” *East European Quarterly* 27, č. 1, 47–63.

Römmele, Andrea. 1999. „Cleavage Structures and Party Systems in East and Central Europe.“ In: Lawson, Kay, Römmele, Andrea a Karasimeonov, Georgi, eds. 1999. *Cleavages, Parties, and Voters: Studies from Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland, and Romania*. Westport: Praeger Publishers, 3–19.

Saarts, Tõnis. 2008. *Cleavages and Europeanisation of the Party Systems in Central and Eastern Europe*. Příspěvek přednesený na konferenci ECPR Summer School, Florencie, 8. září 2008. Dostupné na: http://www.ibrarian.net/navon/paper/Cleavages_and_Europeanisation_of_the_Party_System.pdf?paperid=13955035 (25. 09. 2015).

Saarts, Tõnis. 2011. „Comparative Party System Analysis in Central and Eastern Europe: the Case of the Baltic States.“ *Studies of Transition States and Societies* 3, č. 3, 83–104.

Saarts, Tõnis. 2012. *Party Systems in Central and Eastern Europe. Is there the Baltic exceptionalism?* Příspěvek přednesený na konferenci ECPR Graduate Conference, Brémy, 4. července 2012. Dostupné na: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/0faf2286-a789-4ac0-8703-d2f8da66699b.pdf> (23. 09. 2015).

Saarts, Tõnis. 2015. *The „Third revolution“ and the formation of cleavages in Central and Eastern Europe: Some conceptual and theoretical innovations.* Příspěvek přednesený na konferenci ECPR Joint Sessions, Varšava, 29. března 2015. Dostupné na: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/7d5aa81a-0be6-4a85-9c3d-686543105cfb.pdf> (06. 10. 2015).

Sartori, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu.* CDK, Brno.

Strmiska, Maxmilián, Hloušek, Vít et al. 2005. *Politické strany moderní Evropy.* Praha: Portál.

Švec, Luboš. 1996. *Dějiny Pobaltských zemí.* Praha: Lidové noviny.

Taagepera, Rein. 1993. *Estonia. A Return to Independence.* Boulder – San Francisco – Oxford: Westview Press.

Whitefield, Stephen. 2002. „Political Cleavages and Post-Communist Politic.“ *Annual Review of Political Science* 5. č. 1, 181–200.

Whitefield, Stephen a Rohrschneider, Robert. 2012. *The Strain of Representation, How Parties Represent Diverse Voters in Western and Eastern Europe.* Oxford: Oxford University Press.